

CONTINUATIO ANDREANA³⁵⁹.

Post istum Gerardum, qui in ista ecclesia (485),^A ut fuerunt prius, monachos restituit, fratremque suum Eilbertum abbatem prefecit, domnus Lietbertus, vir omnino sanctitate conspicuus, in episcopatu successit; post hunc alter Gerardus; post hunc Manasses, Suessionensis ecclesie clericus; post hunc Galcherus, Tornacensis ecclesie canonicus; post hunc Odo; post hunc Burgardus; post hunc Lietardus; post hunc domnus Nicholaus Gosvini de Montibus frater, qui anno Domini 1167 apud Valcellas obiit, sed ad Cameracum tumultandus honorande translatus, sepultus est in vestibulo ecclesie beate Marie, ante altare sancti Johannis baptiste. Domno Nicholao successit Petrus, filius Theodirici comitis Flandrie, et rexit ecclesiam annis 4; sed postea, ut erat juvenis, clericatum deposuit et electionem episcopi dimisit, et uxore accepta comi-

tissa. . . . .³⁶⁰. Cui in episcopio Cameracensis ecclesie Robertus, qui dicebatur prepositus Arie, successit, et rexit in electione ecclesiam Cameracensem per 5 menses, et a complicitibus Jacobi, ut fertur, apud Condatum inter duos pontes interfectus est, et apud Ariam tumultandus translatus. Roberto Alardus archidiaconus ejusdem ecclesie successit, et rexit ecclesiam anno et dimidio, et mortuus est plenus dierum. Huic successit Rogerus frater Hellini de Wanrigavo, vir totius bonitatis et honestatis moribus adornatus. Hic, anno Domini 1179, concilio Romano ab Alexandro papa celebrato interfuit, et ibidem in episcopum consecratus est a Willermo Remensi archiepiscopo et apostolice sedis legato, in ecclesia sancte B Savine.

APPENDIX.

CHRONICON S. ANDREÆ CASTRI CAMERACESII

EDENTE V. CL. LUDOWICO BETHMANN PH. D.

(Apud PERTZ, *Monumenta Germaniæ historica*, Scriptorum tom. VII, pag. 526.)

MONITUM.

Auctor sequentis Chronici monachus fuit S. Andreæ in Castro Cameracesii, Walcheri episcopi ad concilium Claromontanum a. 1095 comes atque consiliarius (486). Scripsit apud S. Andream a. 1153 (487) historiam sui monasterii atque regionis potissimum Cameracensis, tribus libris, e quibus primum atque secundum ad verbum fere desumpsit ex Gestis Lietberti, e Rodulfi Vita ejusdem, atque ex Annalibus non jam notis (488); de suo pauca tantum addit, sed inter hæc scitu quædam dignissima (489). Tertius liber inde a. 1076 ea narrat quæ nostra ætate partim vidimus et audivimus (490), in eo auctor, perpaucis exceptis, suis vestigiis incedit.

Liber magnæ utilitatis ad novissima usque tempora plane incognitus remansit. Codicem unicum et procul dubio autographum, qui olim S. Andreæ fuerat, a. 1787 in archivio Maricofensi repperit dom Bevenot, tunc temporis monachus S. Andreæ, post decanus Melbodiensis, qui fragmenta inde proposuit in Actis SS. Belgii V, 195. Codex ille postea evanuit, neque quo devenerit, hucusque potuit extricari. Sed dom Bevenot eum a. 1787 accurate transcripserat, quod exemplar medico doctissimo Le Glay iterum describendum communicavit. Hic primus a. 1854 post Baldericum, p. 353, sed tertium tantum librum edidit; duos priores vir æstumatissimus nobis a. 1841 ipsum Insulis visentibus, ea qua excellit humanitate, edendos concessit, imo gratiose ipse obtulit, ita ut nunc prima vice integrum prodeat opus, quod ad historiam utile fore speramus, Le Glayo vero grati semper animi nostri monumentum esse volumus.

L. C. BETHMANN.

VARIE LECTIONES.

³⁵⁹ hanc continuationem codex 3 Gestorum libro III, 49, medio subjungit, calamo atque atramento continuo novam tantummodo lineam incipientis, titulo nullo. ³⁶⁰ dimidia linea in codice vacua relicta.

NOTÆ.

(485) S. Andreæ Castri Cameracesii; cf. Chronicon S. Andreæ statim sequentem I, 20. II, 9.
(486) III, 49.
(487) III, 42.

(483) I, 8, 6, 8, 21; II, 8, 9, 15, 16, 50.
(489) Ut narrationem de expeditione imperatoris in Flandriam a. 1054; II, 18 sqq.
(490) III, prol.

LIBER PRIMUS.

1. *De statu ecclesiæ et imperio urbis Romæ.* Sancta et apostolicæ sedi Romanæ ecclesiæ Gregorio V, a. 74^a a beato Gregorio Theologo, anno Dei Christi 1091 laudabiliter presidente, [(V. *Lietb.* 1) Otho junior Romani principatus imperiale solum militari brachio arduissime gubernabat. Qui cum donis ac beneficiis ingluviem Romanorum, quæ semper insatiabilis est et fuit, saturare ²⁴¹ nequirit: adeo vesania eorum inferbuit, ut imperator non sine morte suorum ab urbe Roma pelleretur. Ille repulsam sui graviter ferens, dum ad injurias suas vindicandas imperiales militum cogit copias, defungitur, atque cum luctu et ærore suorum honore regio in ecclesia Aquigravi sepelitur. Post hæc Henricus, Bavariorum ducis Henrici filius, nutu et providentia Dei ex consilio Lothariensium purpura vestitus regia, armis insignitur imperialibus. Qui quam prudenter, quam fortiter, quam pacifice, quam catholice suum rexit imperium, monstrat nominis ipsius intitulatio, per quam non modo augustus et imperator, sed insuper orthodoxus atque pacificus attitatur.]

2. *De Remensi archiepiscopo et Cameracensi episcopo.* (Cf. *Gesta ep. Cam.* 1, 112.) His fere diebus, post Alberonem vitæ venerabilis virum, Arnulfus a beato Remigio 21us Remensem archiepiscopatum tenebat; Cameracensem vero ecclesiam Erluinus 29us a beato Vedasto, qui a beato Remigio Atrebatum civitatis et Cameracensis episcopus extitit. Hic itaque cum ex diversis crebro ad se clamantium querelis cognosceret totam Cameracensem et maxime hanc finitimam regionem quorundam raptorum ex hac proxima silva, quæ est Arida Gamantia, et ex vicinis castellis frequenter erumpentium gravi perturbari infestatione — nam et die ac nocte villas et domos invadentes cunctaque deripientes, ipsos quoque viros vinctos rapiabant — tunc virtutem egregiam virilis animi concepit industriæ, aliquod scilicet parare eis obstaculum, quod incolis tutio certumque refugium et ad repellendas hostium insidias invincibile feret munimentum.

3. *Quis, cur vel quando hoc Novum Castellum constructum.* Igitur ad id peragendum aptum diu perquirens locum, tandem in hac quæ tunc temporis circa ecclesiam beati Quintini martiris villula erat et Perona nomen antiquitus habebat, et ubi fluvius (491) D subterfluens quasi limes quidam Cameracensem et Haynensem patriam dirimit, accita non parva manu prope sive longe manentium, fortem quamvis ligneam munitionem extruxit firmoque vallo circumdedit. Inde paratis militibus qui necessari

erant, equitum ac peditum præsidia, prout opportuum erat, inibi collocans, sopito prisce nomine, Novum Castrum vocavit. Sic et tunc et deinceps quoad vixit sedatis raptoribus, omni coloniam Cameracensi pax firma provenit.

4. *De ordinatione Erluini episcopi.* Multa et præclara de hujus episcopi gestis poterant commemorari, sed quia ad aliud propositum tendens cœpta festinat oratio, in hoc diutius non vacat immorari. Hoc tamen solummodo breviter inserendum, quod [(ib. 1, 110) tam ecclesiasticis quam sæcularibus negotiis eruditus, primo Leodicensis archidiaconus extiterit; dein vero dono Cameracensis episcopi sublimatus, Romæ una cum Othone imperatore a prædicto papa Gregorio episcopus ordinatus fuerit; ea scilicet de causa, quia tunc temporis Remensem ecclesiam gravis agitabat contentio. Arnulfo siquidem pro quibusdam malis infamationibus ab episcopali sede dejecto, et quodam Gerberto scolastico in loco ejus injuste substituto, sed episcopis Remensis subjectionis hoc negotium diu inter se ventilantibus. tandem ad hoc ventum est, ut quia sæpefatus Arnulphus sine notitia et auctoritate domni papæ degradatus fuerat, rursus in sede episcopali judiciali sententia restitueretur. Quod et factum est.]

5. *De successione apostolicorum.* Postquam prædictus papa Gregorius anno 1, mensibus 5, ecclesiam rexit, diem clausit extremum, et Johannes succedit. Qui etiam postquam 10 mensibus sedit vitam turpiter finivit. Inde Gerbertus, qui et Silvester, quem supra memoravimus, substituitur. Hic cum imperatore Othone Roma expulso egressus, comitando cum eo Ravennam venit; vir liberalium artium disciplinis satis superque eruditus, geometriæ quoque adeo peritus, ut spatia locorum vel in terra vel in aere solo intuitu facile metiretur. Quod liquido patet ex quibusdam ejus opusculis et epistolis, quarum una super commentum Macrobi ad Alcuinum magistrum extat, in qua de ratione et quantitate cujuscumque sphaeræ et de diametro ejus, de cubis, de soliditate, de area, de arithmetiis argumentis, probabiliter disputavit. Rexit igitur ecclesiam annis 4, mense 1, diebus 19, et mortem sibi vicinam sentiens, hoc versu se ipsum compellasse fertur: *Nil abacus mathesisque tibi, Gerberte, juvabunt.* De hoc sat dictum.

6. *De obitu Herluini episcopi.* Anno vero Dei Christi 1002° obeunte Othone, sicut primo capite plenius descripsimus, Henricus imperii culmen sortiitur. Et post Silvestrem Johannes Sicco ecclesiam suscipit. Qui etiam post menses 5 et dies 25 diem obiit.

VARIE LECTIONES.

²⁴¹ salutare pia.

NOTÆ.

(491) Savus, la Selle.

Item Johannes Fanassus sedit anno 1 et vitam finivit. Monasterium sancti Gengulfi consecratur. Post Johannem Sergius, qui vocatur Osporci, sedit annis 3. Inde Benedictus sedit annis 11, mensibus 10, diebus 21. Hujus anno 6° [(ib. 1, 118)] domus Erluinus episcopus post multos labores, post et creberrimas quas a Waltero Deo odibili castellano, Walteri vipereæ radicis filio, perpressus fuerat tribulationes, tandem morbo correptus lectoque decubans, instantis resolutionis suæ tempus et horam migrandi attentius prestolabatur. Sed interim predictus tyrannus a malignitatis suæ rabie m' nime vacabat. Audiens enim episcopum ad mortem infirmari, lætus et solito efferatior effectus, dæmos clericorum infringens irrupit, et quæque sibi placita diripuit. Quin etiam stabula irruens, equos episcopi rapiens abduxit. Addidit præterea magis execrabile facinus; quia cum deportato defuncti corpore episcopi in ecclesiam sanctæ Mariæ clerici et capellani ex more exequias debiti funeris exequerentur, ille proo furendi genere stimulatus, nudatis gladiis eos appetens, usque ad altare fugatos insequitur. Sicque corpus inhumatum mansit, donec Richardus abbas Attrebato adveniens, in ecclesia sancti Auberti ad aquilonarem plagam tumulavit. O quæ lingua tam diserta cujusvis oratoris effari, cujusve calamus scribæ tam velociter scribentis enumerare possit. hic Walterus et paterejus ³⁶² Walterus et nepos ejus Hugo quanta mala fecerint quattuor sibi succedentibus episcopis, scilicet Erluino, Gerardo, Lietherto atque Gerardo. Sed de his dicta sufficiant; qui plenius nosse cupit, in gestis eorum reperire quibit: nos, brevitati studentes, alia promere curamus.

7. [(V. Lieth. 2.)] De domno Gerardo episcopo. Igitur imperator Henricus, quem Othoni successisse supra diximus, audiens obiisse Herluinum episcopum, suorum usus consilio, Gerardo suo capellano, Lothariensi atque Carlensium parentibus edito, se facilem libenter præbuit super electione de eo facta Cameracensis episcopii. Qui et episcopalem benedictionem 5 Kalendas Maii adeptus est. Factus itaque pontifex, quam sancte vixit, quam canonice ecclesiam sibi commissam rexit, testes sunt sacræ religionis homines (492), testes instauratio et restauratio domorum sanctæ matris ecclesiæ. Ecce videas lucernam super candelabrum positam in domo Domini splendere, et radio ejus omnem episcopii plebem illustratam gaudere. (G. ep. Cam. III, 1.) Sciendum autem de eo, quod Albero ³⁶³ Remensium archiepiscopus puerum pro consanguinitate secum permissione parentum abduxit, et sub regula canonica degentem familiariter educavit.]

8. De ecclesia sanctæ Mariæ. Benedictus papa, ut

A supra dictum est, annis 11, mensibus 10, diebus 21 sacerdotio functus, vita excessit, et Johannes successit. Remensem vero ecclesiam, defuncto Arnulpho, domnus Ebalus suscepit. Domnus vero Gerardus anno 1021, pontificatus vero sui 10, ad initium honorum omnium, caput monasterii sanctæ Dei genitricis Mariæ Cameraci 8 Kalendas Aprilis ingenti et mira apparatione construere cepit (493), et sicut hactenus et perpetuo cernitur venustissime decoratum implevit.

[9. (Ib.)] De sævitia Walteri castellani. Verum interim Walteri malitia, quam in diebus Erluini episcopi exercuerat, nequaquam minuebatur, sed majoribus atque gravioribus flagitiis insistens, rabies ejus in dies augebatur. De quo quamvis lædeat nos aliquam iterum mentionem facere, quia tot et tanta ^B ejus existunt scelera, ut si scribantur, proprio egeant codice; tamen quin de eo aliquid vel brevier dicatur, nolumus præterire, quo scilicet domno episcopo in vexatione tanta a maligno hoste pateat animum non defuisse (ib. 39), et probata virtus ejus patientiæ æquanimiter cuncta ferens admirationi omnibus et exemplo possit haberi. Nam post civiles seditiones, post incendia, post rapinas, post incarcerationes civium et pauperum, quæ vel absente vel præsentem episcopo tyrannus ille patrarat, cum a domesticis et paribus, aliquando vero ab extraneis potentibus, quin etiam ab imperatoris ³⁶⁴ legatis, quos conquarentibus petente episcopo imperator ad compescendam ejus vesaniam illuc direxerat frequenter pro nephandis ausibus argueretur (ib. 2): ille subito quandam simulationem assumens, speciem ^C fictæ correctionis prætendebat; sicque gratiam episcopi exorans, obsidibus datis, juramentis factis de conservanda pace, veniam impetrabat. Sed mox ut exercendi soliti furoris occasio oblata fuisset, omnia promissa citius adnullata dissipabantur, et in deteriora facta erumpebat (ib. 3).]

10. De ecclesiis a domno Gerardo constructis. Sed inter hæc adversa mens episcopi bene conscia a statu rectitudinis et ab intentione veræ religionis nullo modo dejici poterat; imo in construendis cœnobiis et reparandis sanctorum ecclesiis continuo affectu insistebat. [(V. Lieth. 2.)] Quod quidem monstrat ^D Cameracensis sedes ope studioque ipsius nobiliter decorata, nec non in capite sedis ejusdem pontificaliter exaltata; testatur Attrebatensis ecclesia, post conflagrationem cælestis incendii per eumdem pontificem melius pulchriusque quam fuerat restaurata. Patet etiam hoc ex Florenorum illustri cœnobio, quod ipse utpote claro genere inde oriundus erat, in honorem Dei et memoriam sancti Johannis baptistæ sumptibus suis construxit paternisque hære-

VARIÆ LECTIONES.

³⁶² cujus cop. ³⁶³ Alberto cop. ³⁶⁴ quanta cop. ³⁶⁵ imperatoribus cop.

NOTÆ.

(492) Nostris adhuc temporibus superstites addit Vita Lietherti; unde apparet eam a nostro descri-

ptam esse, non ex nostro fluxisse. (493) A. 1023 secundum Gesta episc. Cam. II, 49

ditibus ditavit.] Quid de aliis cœnobiis, quid de Maricolis, quid de cella sancti Gislei, quid de Alto Monte referendum, ubi jam lapsum et ad lubricos clericorum usus devolutum monachalem ordinem in pristinæ religionis normam studiose reparavit, et sectatores bonorum operum abbates regulari tramite inibi instituit? Sed horum narratio suum teneat locum; nos autem, sicut in prima fronte hujus operis proposuimus, ad enarranda quolibet modo ecclesiæ nostræ primordia deinceps verba vertamus.

11. *Quod dominus Gerardus turrin hujus villæ constraxit.* Diximus in primis, episcopum Erluinum ad repellendas raptorum infestationes in hac, quæ tunc aut nulla aut parva villula erat, locum munitum, id est Novum Castrum, primo condidisse, ac per hoc incolis totius provinciæ pacem et quietem non modicam acquisivisse. Postea vero dominus Gerardus successor ejus, considerans hoc ipsum probabili et necessaria factum esse industria, ipse quoque diligenter custodire et in majorem statum episcopali providentia studuit augere. Nam post aliquot annos predicta lignea domo depulsa, turrin excelsam lapide quadrato, usque hodie sicut cernitur permanentem, non sine majoribus expensis ibidem ædificavit. Insuper et causam intentionis suæ tantique laboris in una grandi lapide muri ipsius formatis litteris insculpi precepit hoc modo: « Sanctæ Dei genitrici ³⁶⁶ Mariæ Gerardus episcopus domum hanc ad tuitionem et refugium pauperum. Quam qui ad hoc servaverit, benedictionem, qui autem aliter fecerit, æternam accipiat maledictionem.

12. *Quod ecclesiam hanc ædificare cogitaverit.* Post hæc meditatio cordis ejus a conspectu divinæ pietatis ad hoc inspirata est, ut quia contra visibiles hostes domus refugii temporalis constructa esset, etiam contra invisibilem nequitias spirituum et principes tenebrarum altera domus spiritualis eximii quidem lapidibus prope ædificari deberet; in qua custodes ac vigiles tales habitarent, qui utroque tempore diei et noctis Deum in sæcula laudarent; et sicut illa protectio corporum et rerum peritura-rum, ita ista præsidium fieret animarum nunquam moriturarum. Hoc autem eo cogitante, Deus, qui dives est in misericordia, quo inspirante quæ recta sunt cogitantur, et quo operante eadem peraguntur ³⁶⁷, qui ei velle dedit, etiam et posse contulit, preparans ei opportunitatem hujusmodi optata patrandi.

13. *Quomodo hoc monasterium construxerit.* Erat tunc temporis miles quidam Heriwardus, genere nobilis, qui ob insolite ³⁶⁸ robur virtutis Ferreum

A brachium cognominabatur; a quo etiam Heriwardi Vallis nuncupatur. Cujus mansio apud Basuellum (494) quam fuerit fortis, ex ipsius situ loci adhuc facile potest agnosci. Qui cum multis circa se diffusis ex paterno jure polleret alodiis, interpellatus a domno episcopo, partim pro aliqua facta commutatione, maxime autem pro anima sua et parentum suorum necnon et filii sui Herwardi et nepotis sui Fulchonis, alodium de Theoderici monte, de Wateneis ³⁶⁹, quin etiam terram hanc et locum nostræ habitationis et culturas de foris contradidit. Tunc dominus episcopus voti compos effectus, sicut prius animo conceperat, oratorium in honorem sancti Andræ apostoli et amici Dei, cui se præ cæteris sanctis commendabat attentius, efficaci studio construxit, et viginti quatuor monachos ibidem sub sacra religione et regulari norma servituros delegavit, fratremque suum domnum Elbertum, vitæ venerabilis virum, abbatem eis prefecit (495).

14. *De nephandis factionibus Walteri castellani.* Cogor per singulas pene hujus operis sententias Walteri mentionem repetere, quia ita quodammodo narrationis ordo videtur exigere. Donec enim dominus episcopus supradictis et aliis bonorum operum exercitiis insudabat, ille vesano spiritu agitatus nec parumper a malignitatis suæ debachationibus vacabat.

[[*Gesta ep. Cam. III, 2.*] Quapropter sæpius ab episcopo et ab imperialibus legatis admonitus imperatoris curiam adire, ille cujusvis prætendens casum excusationis, promittendo verbis formam resumebat simulatæ correctionis, sed non nullo post in deteriora labens, amplius iterabat culpas consuetæ pravitatis (ib. 39), adeo ut quemdam Robertum militem episcopi tam nobilitate generis quam virtute juventutis strenuum, quem suæ tyrannidi obstiturum suspicabatur, quamvis sub interpellatione domni presulis, qui eos federare cupiebat, in travia (496) positum Dominica die interficeret; (ib. 44) ipsum quoque episcopum intra domum suam tribus diebus armis ita includeret, ut nec ipse nec quisquam suorum egredi pre timore mortis auderet ³⁷⁰. Sed jam de hoc magis libet reticere, quam plura tam perversi hominis malefacta referre, quippe quantum de eo dicimus acsi de torrente vas aquæ hauriamus, tot et tantæ ejus existunt malitiæ, quas adversus sanctum virum et civitatem non est veritus exercere.

15. *De profectione domni episcopi ad curiam imperatoris.* (Ib. 35.) Interea pro hoc et pro aliis negociis causa extitit, qua dominus episcopus, assumptis

VARIE LECTIONES.

³⁶⁶ genitricis cop. ³⁶⁷ perabuntur cop. ³⁶⁸ insolutæ cop. ³⁶⁹ ita restitui ex *Gestis ep. Cam. III*, 49. Tilchonis alodium de . . . monte de Wateneis copia. ³⁷⁰ cederet cop.

NOTÆ

(494) Basuel, prope le Câteau.

(495) Cf. *Gesta ep. Cam. II, 3.* Obiit v Id. Mai.

1047.

(496) L. e. trevia, treuva, treuga.

secum illustribus viris, comite quoque Haynoensi, Heinricum imperatorem alii, qui diebus illis Aquigrani forte morabatur. Ubi archiepiscopo Colonienſi et ceteris venerabilibus ſancti ordinis miniſtris provincialis ſinodus celebrabatur, in qua ab ipſo imperatore et a ſupradictis perſonis tam de eccleſiaſticis quam de ſecularibus, de ſtatu et pace ſanctæ Eccleſiæ legaliter ac ſufficenter tractatum eſt. Ibi etiam domnus epiſcopus graviffimam litem, quæ inter præfatum archiepiscopum Pilegrinum et Leodicenſem præſulem Durandum diu verſabatur, pro quadam ſcilicet villa quæ eſt Burcii, quam uterque parrochiæ ſuæ contendebat adſcribere, probabili atque ſinodali iudicio diremit. Jam vero imperator quanta et quam præclara dona omnibus qui innumera- biles ibi confluerant epiſcopis, abbatibus, clericis pauperibus et cuicunque boni teſtimonii viris diſtribuerit, nec ſcripto nec verbis facile poteſt numerari; quippe cujus tanta in erogando diverſa munera liberalitas extitit, ut nulla antiquorum ſive exterorum regum munificentia potuerit comparari. Sed nos iſta breviter perſtringendo ad alia properamus.

16. *De largitate imperatoris.* (Ib. 37, 38.) Soluto denique ſupradicto conventu, imperator cum primoribus ſuis ruruſum contendit villam ſancti Gaugerici nativitate illuſtrata, inſtantem prædicti confessoris feſtivitatem celebraturus, quæ eſt 3 Idus Auguſti. Inde digrediens Virdunum petiit, ibique ſanctæ Dei genitricis Mariæ nativitatem devotiſſime celebravit. Ipſa die imperatrix, quia eam domnus epiſcopus in proceſſione addextravit, ei ferula auro gemmiſque contulit inſignita. Inde ³⁷¹ vero Mettis perveniens, per ſingula monaſteria multas opes diſtribuit, nullumque bonum aut clericum aut monachum præteriit non donatum, veluti quodam præſagio imminentem diem qui nimium vicinus erat ſui obituſ prævidebat.]

17. *Quod præclara ei dona imperator dederit.* (An. 1023.) Et vero domnus Gerardus præ ceteris epiſcopis ejus obſequiis adhærens, cum inter cetera ſe novam congregationem monachorum in honorem ſancti Andree conſtruxiſſe amica ei colloca- tione ſuggeſſiſſet: ille velut ſanctæ religionis amicus benigno favore piis ejus ſtudiis adgaudens, [(ib. 39) prolata de theſauro ſuo duo non parvi pretii pallia ſanctæ virginis Mariæ], tria vero pretioſa munera noſtræ per eum tranſmiſit eccleſiæ, duas ſcilicet parvas cruces aureas, pallium quoddam rubei coloris, et, quod iis pretioſius atque ſuper aurum et topazion deſiderabilius, reliquias ſancti Andree, apertis capellæ ſuæ ſcriniis os proferens de corpore ſancti ipſius apoſtoli, quod ſibi Conſtantinopolitanum imperatorem

A proteſtatus eſt olim contuliſſe. Noviffime plurimum auri illi tribuens, commeatum ut ad ſua rediret accommodat, obſervans ut in hoc loco dies obituſ ejus, qui eſt 3 Nonas Julii, in memoria æterna haberetur.

18. *De obitu Henrici imperatoris.* Iſis igitur regiſ donatus muneribus domnus epiſcopus ad propria cum pace et lætitia cum ſois rediit. Sed non multo poſt gravis ei triſtitia ſucceſſit. Nam ſæpèdictus imperator Henricus orthodoxus atque pacificus, viginti annis imperio feliciter adminiſtrato, pontificatus domni Gerardi anno 12 [(ib. 11, 50) diem clauſit extremum (an. 1024). Cujus mors qualem ſanctæ eccleſiæ deſolationem non dictu facile eſt quantumque Romanæ reipublicæ plebique intulerit de- trimentum. Tandem collecti principes Saxones apud Maguntiam Conradum ſibi præfecerunt in regem,] et eodem anno ibidem benedictus eſt in nativitate ſanctæ Mariæ.

19. *De dedicatione hujus eccleſiæ.* Domnus interrim epiſcopus munera, quæ, ut dictum eſt, acceperat a rege, retentis duabus crucibus, quæ: uſque hodie præferuntur ad proceſſionem ſanctæ Mariæ, data pro eis una aurea ³⁷² et pretioſis lapidibus fabricata, quæ apud nos hactenus ſervatur, corpus etiam ſanctæ virginis et martiris Maxelendis partemque corporis ſancti Sarii, magna cum venera- tionæ et cleri et populi multitudine in eccleſiam hæc honorifice adportavit (an. 1025). Et multa corpora ſanctorum, conſtituta dedicationis die, id eſt 10 Kalendas Octobris, anno Dei Chriſti 1025, cum clericis et monachis convenerunt, videlicet ſanctus Gaugericus, ſanctus Aubertus, precioſus quoque martyr Salvius, ſanctus Aycadrius, ſanctus Gisleus atque ſanctus Wasmulfus; cum quibus etiam beata virgo Maxelendis ³⁷³; quos ad ſalutem habitantium et loci ipſius munimentum provida epiſcopi induſtria fecit convenire.

20. *De robuſ huic monaſterio collatis.* Igitur conſtituto et conſecrato abbate fratre ſuo quem ſupra nominaviſſus Elberto, villas alodia ſufficienter huic contulit monaſterio, [(G. ep. Cam. III, 49.) ſcilicet tertiam partem quartæ partis ſiſci Peronenſis quem a quattuor generoſis viris adquiſivit, Roberto ſcilicet atque Hubaldo, Aſcelino atque Sueno. Reliquas partes ipſius ſiſci menſæ ³⁷⁴ epiſcopi ad caſtellum ſanctæ Mariæ cui circumjacet deſtinavit.] Contulit etiam inter cetera alodium ſibi hereditarium in villa Haynau, quæ eſt Buſſud (497) cum appendente familia ſancti Philiberti. Sane quia hæc et alia ejus beneficia huic eccleſiæ collata ³⁷⁵ in privilegiis noſtris (498) deſcripta habentur, de hiſ plura loqui

VARIÆ LECTIONES.

³⁷¹ Idem cop. ³⁷² ita correxi; antea copia et codex ipſe ut apparet ex Actis SS. Belgii V, 495. ³⁷³ deest et copiar et codici, ſpatio relicto. ³⁷⁴ deest copiar, ſpatio relicto: ſupplevi ex Geſt: ep. C. III, 49. ³⁷⁵ col- locata cop.

NOTÆ.

(497) Prope Binche.

(498) Conradi imperatoris atque Gerardi epiſcopi diplomata edidit Miræus Opp. diplom. I, 55.

superfluum esse duximus, ne sint onerosa legenti. In ipso vero tempore miles quidam ingenuus, Tigrus nomine, cum multa prælia circa Basuellum ubi debebat possideret, et herede careret, consilio et obtentu domini episcopi cunctis possessionibus suis et ea quæ dicitur Tigri silva, ecclesiam hanc adhereditavit, ut Deus et sanctus Andreas hereditatem ejus in terra viventium restituant ei.

21. *De consecratione Cameracensis ecclesie.* Johannes papa, quem supra capitulo octavo Benedicto successisse petulimus, rexit Ecclesiam annis 9, mensibus 9. Cui successit Benedictus Theophilactus. Monasterium Florinacense dedicatur a domino Gerardo, consentiente Rainardo episcopo Leodicensi (an. 1026). Anno autem sequente, qui est Dominicæ nativitatæ 1027 (499), dedicatur monasterium sanctæ Mariæ honorifice constructum a domino Gerardo, 15 Kalendas Novembris, uti multa corpora sanctorum interfuerunt. [(Ib. III, 50.) His rite peractis, accepto salubri consilio dominus episcopus dignum duxit, secundum morem antiquitatis, curiam invisere novi imperatoris, Conradi scilicet, quem supra diximus regalia insignia sumpsisse post obitum Henrici. Nam ab ejus presentia jam aliquanto tempore summi suspenderat gradum, ea videlicet de causa, ne Lothariusibus scandalum fieret offensionis. Quia

dux Gothilo, episcopus Coloniae, Noviomaci, Viriduni, Trajecti, Leodii et dux Theodoricus comesque Haynoensium Raginerus, ejus, id est Conradi, ordinationi restiterant, et sacramento facto condixerant non ei manus se datures nec ad eum ituros, quia nolebant eum regnare super se. Ducibus tamen supradictis et episcopis post annum et dimidium ad pacem flexis cum eis dominus episcopus ad Aquisgranum palatium ivit, seque deditioi regis libens obtulit.

22. *De concilio Triburiae habito.* (Ib. 51.) Triburiae secus Maguntiam imperator Conradus de diversis partibus episcopos convocavit, ut quæ utilitatis et religionis sunt ad invicem conferrent. Ubi cum inter cetera dictorum suorum decreta de renovanda pace, de jejniis, de neganda excommunicatis communionem, de non sepeliendis quibusdam, multa et importabilia dedissent mandata, quæ viderentur oneri replicare: moderatissimus pater Gerardus eorum minus sanas studuit reprimere sententias, et oratione habita ad eos, post aliqua sic ait: *Jejunium in sexta vel septima feria generaliter non est omnibus imponendum, quibus nec una sanitas corporis nec equaliter remordet accusatio peccati.* Multa sunt præterea quæ peroravit; et finito concilio, permissione accepta, remeavit ad propria.

PRIMI LIBRI FINIS.

PRINCIPIUM LIBRI FERT PROLOGUS ISTE SECUNDI.

Magnarum rerum amplam materiam succincte describere et famosos actus illustrium personarum brevi sermone comprehendere, non minoris constat esse laboris quam parvam narrationem latis extendere verbis. Utrobique enim difficile est disertum evadere, si quis aut ea quæ parva sunt attollere gestiens, majora viribus suis attentare presumat, aut ea quæ larga indigent relatione, brevi dictatu nitatur restringere. Quorum quidem unum e duobus contigisse mihi perpendo, qui de multimodis regum, episcoporum, principum gestis aliqua quibusdam sententiolis decerpere presumo. Ex qua tamen mea presumptione veniam fortasse me spero promereri, qui tantummodo primordia ecclesie nostræ, et quibus largitionibus aucta ad hunc statum pervenerit, pandere curavi. Ergo ad id peragendum necesse est per scripturæ campum discurrere, et hoc opusculum de diversis floribus collectum contexere curavi. Adsit igitur ille et faveat operæ nostræ, qui se florem campi et liliam convallium esse proclamat (Cant. II, 1), ut cuncta nostra operatio ab eo cæpta et per eum finienda ipsi et amico ejus sancto Andræ fideliter deserviat.

1. *De conflagratione Attrebatensis monasterii sanctæ Mariæ.* Anno nativitatæ Dominicæ 1029 (500),

C presulatus domni Gerardi 19, in civitate Attrebati monasterium sanctæ Mariæ miro sed vero Dei judicio, 3 Kalendas Augusti fulmine concrematum est. Unde dominus episcopus, gravi mœrore affectus, Leduino abbati Sancti Vedasti admirandæ sanctitatis viro epistolam transmittit, in qua tristitiam cordis sui aperit, ita inquit post aliqua: [(G. ep. Cam. III, 32.) « Subrepat mihi plus solito timor et dolor, qui licet sit mihi per usum vetus, fit tamen semper novus per augmentum. Nam si aliquando me ipsum secundum qualitatem vitæ aspicio, in amaritudine versor, quia in bonis deficio, in malis perduro. Si quando vero ad ea quæ in mundo sunt perspicienda mentis oculum attollo, cuncta quæ in maligno sunt posita video; quanto magis mundus seviatur gladio, quibus populus intereat percussioibus, manifeste considero, ac per hoc adhuc pejora ²⁷⁶ venire timeo, quia nostro sacerdotali peccato hæc fieri consiteor, sicut scriptum est, testante beato Petro apostolo: « Quoniam tempus est ut incipiat iudicium de domo Dei. » Et in Ezechiele: « A sanctuario meo incipite ²⁷⁷. »

2. *De velleribus albis Attrebati de cælo lapsis.* « Verbi gratia veluti in presenti sanctæ Mariæ Attrebatensium manifestum est ecclesia, quam 3 Kalendas Augusti

VARIE LECTIONES.

²⁷⁶ ita conjicio; perona copia: majora G. ep. Cam. ²⁷⁷ incipiente cop.

NOTÆ.

(499) A. 1050 consecratum dicunt G. ep. Cam. III, 49.
(500) A. 1039 secundum Ann. Elnonenses minores.

ignis adveniens de celo totam combussit videntibus cunctis. Unde timeo nimium, divinæ Domini adversionis hoc fuisse indicium, venientis super filios hominum; ut sicut olim ante adventum Domini ob signum misericordiæ eo in loco alba vellera duo leguntur cecidisse, ita ob significationem ultionis divinæ, quæ ventura est super diffidentiae filios, ignis veniret cum sulphure, qui teriendo moneret electos, ut a facie arcus possint fugere, et exureret impios et peccatores, qui Christo semper detrahunt et filiis Ecclesiæ. Solent etiam ministri Ecclesiæ de nobis dicere: « Ili sunt pastores populi, qui non vere pastores sunt, sed lupi. Comedunt enim peccata populi qui fructus ecclesiæ in stipendio percipiunt quotidiano; sed nec orationis studio nec prædicationis verbo nihil penitus insudant. » Ac per hoc quicquid adversitatis fit in sæculo, videlicet mortalitatis, pestilentiae, famia, dicunt promereri et incipere a sanctuario, » etc.] Hæc et alia verba sunt domni episcopi querimoniam agentis et super tam insolito casu prædicti incendii graviter dolentis. Sed postea quo studio, quo labore, quantisque expensis ecclesiam ipsam reedificaverit, magis ex ipsa structura quam verbo vel scripto alicujus potest agnosci. Sed, his omissis, ad nostra redeamus.

3. *De chartarum instrumentis a domno episcopo hic collatis.* Eodem vero anno (1030 Febr.), Conradus imperator cum exercitu magno in Hungriam ivit. Dominus autem episcopus cœptum opus cupiens ad perfectum deducere, ne quid huic nostræ ecclesiæ deesset, quod utilitati nostræ religionis commodum foret; providens etiam ut contra infestationes, si quæ aliquando futuræ essent, regio tueretur munimine: imperatorem pro quibusdam negotiis adiit, qui tunc Triburæ concilium habuit cum episcopis (an. 1036, Mai.); cui domnus Gerardus honorifice ab eo susceptus interfuit. Ibi que cunctas res, quas huic loco contulerat, ut privilegii sui autoritate corroboraret petiit et impetravit. Quod quidem privilegium sigillo regio signatum, et huc delatum, hactenus apud nos servatur. Addidit etiam ipsa beneficia suo confirmare privilegio; quod cui cura legendi inciderit, quanto affectu locum hunc dilexerit et auerit, quantam monachis benignitatem exhibuerit, satis compertum habebit. Quin et præfatum abbatem domnum Elbertum et successorem ejus concelebrantes sibi et intimos capellanos semper fore constituit ²⁷⁶.

4. *De obitu Conradi imperatoris.* Postquam sæpefatus imperator Conradus Imperii gubernacula sedecim annis tam scientia quam armis strenuissime sustemptavit, [(G. ep. Cam. III, 55.) iter convertit cis Alpes. Nec multo post langore adfectus et vita

A apud Trajectum privatus (an. 1039), Henricum filium suum regni et laboris dimisit heredem. Ad quem sæpedictus pontifex iens, se manibus illius commisit, pariterque dux Gothilo, qui aliquantulum denegare disposuerat. Cujus Conradi mortem multa præcesserunt signa, quæ, quamvis digna relatu, brevitate causa præterimus.

5. *De obitu Lietduini abbatis.* (Ib. 59.) Contigit post hoc biennium, Lietduinum ex laico monachum factum et abbatem Attrebatensis cenobii postea, scilicet domni Richardi successorem, ab hoc sæculo abiisse et laudabiliter ad aliud pervenisse, ut speramus feliciter, et tristes reddidisse quos ad omne bonum instruxit. Hic abbatem Richardum religiosum admodum virum introduxit, per quem locus ille in sancta religione et mundi facultate cepit pollere. Sed quum de domno Richardo admirandæ religionis abbate occasio se obtulit mentionem faciendi, justum arbitramur de tam venerabilis monachi memoria aliquid altius referre.]

6. *De domno abbate Richardo.* Hic itaque Virduinoriundus, dein vocabulo et re albas factus in aula imperatoris Henrici, Conradi de quo supra diximus patris (501), nominatissimus, ipsi quoque imperatori admodum familiaris extitit, adeo ut (ib. III, 4) quando domno Gerardo episcopalia insignia supradictus imperator apud Arntiam villam Saxonie Kalendis Februarii contulit et secum detentum in purificationis sanctæ Mariæ tertia die licentiam accomodans abire permisit, duobus abbatibus, scilicet domno Richardo et Bertholdo Endensi, sed et Hermannocomiti, manderet, ut eum comitantes usque civitatem Cameracum perducerent.

7. *De cænobiis sibi commissis.* (Capp. 6, 15, 16.) Procedente vero tempore, abbatiam Altimontis, quæ, diversis causis existentibus quas enumerare piget, omni monachali religione destituta erat, petentibus domno Gerardo et fratre ejus Arnulpho ipsius loci advocato, regendam suscepit. Dein vero Laubiense cenobium interpellantibus domno episcopo Gerardo et Leodicense episcopo Walpodo itidem regendum suscepit; quod scilicet Engbrandus monachus, qui eidem ecclesiæ præerat, seculariter vivens nihil interius religionis doctrinabat et exteriori bona ecclesiæ turpiter dissipabat. Attrebatensem quoque ecclesiam ante annos aliquot regebat. Sed postea, ut liberius Deo servire posset et pro celesti potius quam pro humana asseclatione se onus sumpsisse cunctis notificaret, a regimine Attrebatensis ecclesiæ se relaxare disposuit; consilioque Gerardi episcopi in sua vice prædictum Leduinum, Alto vero monti Fulcunum venerabilem virum substituit.] Hic autem abbas Richardus, sanctæ religionis ferventissimus, mona-

VARIE LECTIONES.

²⁷⁶ constituerit cop.

NOTÆ.

(501) Imo prædecessoris.

stuo ordini jam pene lapso et ut ita dicam aduulato, velut lampas et lucerna quædam repente emicuit; et non tantum commissa, sed etiam circumquaque provinciarum cenobia usu regulari secundum regulam sancti Benedicti illustravit. Hæc breviter de tanto viro perstrinximus, de quo plura digna laude dici poterant. Sed quia id non est nostri propositi³⁷⁹, ad alia transeamus.

8. *De interfectione Walteri castellani.* Igitur Romanæ ecclesiam Benedictus Teophilactus rexit annis 13, post quem Silvester Sabinensis episcopus sedit diebus 56; cui successit Gregorius, qui et Johannes et Gratianus, annis 2 mensibus 6. Sub iisdem fere diebus Cameraci Walterus castellanus reprobis actibus circumquaque famosus ad ostium monasterii sanctæ Mariæ dum oraret, ut aiunt — nos id parum compertum habemus — a quattuor viris ad hoc ipsum conventionem facta paratis interficitur (*an.* 1041). De cuius morte civitati et omni patriæ sive episcopi curiæ requies aliqua sed non diu provenit. [(*Gesta Lieth.* 2.) Uxor quippe ejus Ermentrudis cum unico filio parvulo relicta, Hiezabel maleficæ non impar, ab insania viri sui non cessavit, sed nequitiæ ejus superexcellens tyrannum quemdam Joannem advocatum Attrebatensem maritum duxit, ut ejus fulta præsidio castellaturam recipere posset. Sed mox ejus filio obeunte nihil profecit.]

9. *De domno abbate Waldrico.* Post Gratianum Romanam sedem Suigerus, qui vocatur Clemens, tenuit mensibus 9, diebus 7; post quem Popo, qui et Damasius, sedit diebus 23. Cui successit Brino, qui et Leononus, annis 5, mensibus 2, diebus 7. Hic de Roma veniens, Remis habito magno concilio, monasterium sancti Remigii dedicavit, domno Widone archiepiscopo Ebali successore. Eodem tempore Henricus Conradi filius Romæ imperatoria dignitate inthronizatur. [Cameraci domno episcopo Gerardo annis ad occasum vergentibus senectus obrepit, pro qua debilior jam fiebat a priori statu.] Hic autem domnus abbas Elbertus anno Dei Christi 1047 (*Mai.* 41) cursu vitæ feliciter peracto diem clausit extremum. Post quem domnus Waldricus, ex vico Bracbatensi qui dicitur Lutosa oriundus, et clericus illustris factus, dein Castrilocensis comitis Raineri capellanus, postea vero Florinis monachus effectus, tandem a domno episcopo Gerardo abbas hujus ecclesiæ ordinatur. Qui quanta religione locum hunc rexerit, quantis commodis auxerit, quantave cura subditos fovērit, testatur usque nunc egregia fama nominis ejus, testantur res acquisitæ procuracione ipsius.

10. *De villa Lutosa.* (*G. ep. Cam.* II, 43.) Quoniam

A autem de villa, quæ est Lutosa vel ut quidam volunt Laudosa, mentio incidit, hoc sciendum, quod in ea est monasterium canonicorum in honore apostolorum Petri et Pauli, quod construxit beatus Amanus, et est dives abbatia; ubi vir Dei venerabilis Baidilo requiescit, qui corpus sanctæ Magdalene de Hierusalem in Burgundiam in loco Vercelliaco attulisse fertur.]

11. *De quibusdam monachis hujus loci.* Sed et hoc non supervacue advertendum, quod predictus abbas domnus Waldricus quosdam generis sui de patria sua, tres equidem nepotes suos, Deo militaturos hæc miserit: Balduinum scilicet monachum, quem hujus ecclesiæ vidimus edituum mira caritate præditum, cujus obitus dies 7 Kal. Januarii; Stephanum quoque, hujus loci prepositum, tam litteris quam secularibus negotiis eruditum, cujus obitus dies est 15 Kal. Aprilis; et ejus fratrem Wilhelmum, innocuæ vitæ laicum, qui omni equestri obsequio monachis in vita sua deservivit; ex cujus semine multi manent usque adhuc. Domnus item episcopus Gerardus quendam generis sui Socleramum³⁸⁰, innocentis et simplicis vitæ monachum, huc adduci fecit; qui inter cetera omni vilitate contentus corporisque sui curam omnino postponens, nunciandis horis operis Dei solerter vacabat. Quem jam senio curvum artusque baculo sustentantem vidimus, nec tamen a proposito sancto vel psalmodia continua cessantem. Talibus aliisque ministris, tali quoque sustentata abbate sub tanti suffragio pontificis ecclesia hæc beatissima tunc predicabatur ab omnibus. Plura de his referre vitamus, ne forte legenti fastidium ingeramus.

12. *De obitu domni Gerardi episcopi.* Quinto igitur ordinationis sæpessati abbatis anno, domnus episcopus Gerardus, superveniente vocationis suæ die, anno præsulatus sui 40, felici ut credimus morte resolutus, ejus ad quam tot ac tantis laboribus exercitatus totis viribus anhelabat largiente Deo adeptus est consortia vitæ. Obiit autem 2 Idus Martii anno Dei Christi 1050 (502) et in media ecclesia sanctæ Mariæ ipsius est corpus digna veneratione sepultum. Qui quantum suis dilectus extiterit, designat ejus sepulchrum diversis lapidibus aureisque litteris insignitum. Eo autem tempore Balduinus, filius comitis Flandrensium, Richildem comitissam, quæ antea Hermannō nepoti ipsius comitis nupserrat, uxorem duxit.

13. [*De electione domni Lietberti et profectione ad regem.* (*v. Lieth.* 10, 3, 11, 13.) Igitur domno episcopo Gerardo cum reverentia et honore decente sepulto, Cameracensis cleri plebisque curia tanti

VARIE LECTONES.

³⁷⁹ propositi cop. ³⁸⁰ utrum sic, an Socleramum, an Sceleramum legendum discerni nequit in copia.

NOTÆ.

(502) A. 1051 potius; conf. quæ ad *Gesta Lieth.* 5 nonuimus. Error fortasse est copiæ, non auctoris; nam annus quintus Waldrici abbatis, a. 1047 ordi-

nati, ut c. 9 noster dicit, est a. 1051. Porro annus 40us præsulatus Gerardi, Kal. Febr. 1012 baculo donati, est Kal. Febr. 1051-1052.

patri amissione perturbata convenit, et dominum Lietbertum, quem ex Brachatensi provincia nobili prosapia editum dominus Gerardus diligenter ac religiose, utpote generis sui propinquum, educa-
verat, quem etiam per singulos gradus ecclesiastici ordinis ad archidiaconatus et preposituræ Camera-
censis ecclesiæ honorem protexerat, quique ei semper maximeque in diebus senectutis suæ, vices ejus supportando, adiutor et cooperator extiterat, pari consensu eligunt; et facto gaudio apparatu, illustres viri tam milites quam clerici electum pre-
sentari ad imperatorem Henricum cum exultatione deducunt, qui tunc forte apud Agrippinensem Colo-
niam observationi sanctæ quadragesimæ vacans morabatur. Quo postquam perveniunt, presentiam regis adven-
tantes, destitutionem urbis suæ et totius provincie morte tanti patroni ei notificant, baculumque pastoralem quem secum detulerant, lacry-
mando presentibus, de electione domni Lietberti paucis ei reverenter suggererunt. Audito imperator memorati pontificis decessu, quem in magna veneratione et delectatione semper habuerat, pie condoluit. Tamen quia dies sanctæ parasceves aderat, qua Dominicæ passioni et peccatorum recordationi vacandum erat, de hoc negotio per triduum omnino siluit. Veram ne diutius verba protraham, in die sanctæ resurrectionis domno Lietberto jamdudum fidei sibi notissimo, coram tanta multitudine assistentium archiepiscoporum et reliqui ordinis sancti, nec non et optimatum palatinorum procerum, donum episcopi largitus est; et ad ostendendum quanta mentis devotione id ageret, hymnum *Te Deum laudamus* ipse incepit, et a palatio imperiali usque in ecclesiam beati Petri omnis curia prosequitur cum hymnis et jubilatione. His rite peractis et legatis nostris miro gaudio repletis, accepta missione et omnibus competenter adimpletis, properabat dominus Lietbertus comitesque ejus ad civitatem suam reverti.

14. *De expulsionem Johannis a Cameraco.* (Ib. 14, 15.) Post hæc, fama precurrente Johanni, quem supra capite octavo diximus Ermentrudem Walteri castellani uxorem in matrimonium duxisse, nullum tamen castellaturæ donum a domno Gerardo potuisse impetrare, et ideo domno Lietberto in hac re sibi obstanti insidias mortis sapius molitum fuisse, nunciatur quod factum fuerat. Qua de causa nimium perterritus, clam diuque reputat quid facto opus sit. Consilio itaque cum suis accepto, nullum civitatis introitum venienti episcopo deliberat, nisi sibi castellaturam concederet, quam anxius ambiebat. Matrem ergo ecclesiam domine nostræ sanctæ Mariæ violenter invasit, et ejectis clericis thesauros ecclesiæ et quodcumque intro repperit, ditioni suæ mancipavit, militesque suos armatos inibi posuit. Aula pontificalem superbus intravit; uxorem suam in cameram pontificis introducens, stratum suum in

A lecto pontificali fecit parari, sibi que atque satellitibus suis de sumptibus episcopi præcepit ministrari. Dum hæc agerentur, dominus Lietbertus appropinquat civitati; cui Johannes cum parato occurrente exercitu, portas claudit et longe repulit ab introitu. Divertens itaque ad hanc villam receptusque a suis honorifice, hic aliquandiu mansit, donec comes Flandriæ Balduinus, rediens a rege Francorum, inventum eum secum Cameraci deduxit. Quod cum nunciaretur Johanni, fuga lapsus liberum introitum domino venienti consensit; et sic dominus Lietbertus civitatem in pace possedit.

15. *De ordinatione domni Lietberti.* Leoni papa, ut supra capite 9 retulimus, post annos quinque et menses duos Giehardus succedit, qui et Victor, seditque annis 2, mensibus 3, diebus 13. Remensi metropoli Wido antistes vitæ laudibilis præsidebat. (Ib. 16, 17.) Ad quem dominus Lietbertus levita, qui quidem sacerdotii gradum nondum attigerat, cum honesto suorum tam laicorum quam clericorum comitatu profectus, et gratanter susceptus, ab eo Catalaunum a domno Rogero episcopo ordinandus dirigitur. Indeque regressus, postera die episcopali consecratione decenter insignitur. Ubi quanta lætitia quantusque congratulantis cleri plebisque concursus extiterit, cum dictu facile non est, silendum nobis esse censemus, maxime qui destinatum opus exequi contendimus.

16. *De adventu imperatoris in hanc terram.* Victoris supradicti papa successor Fredericus, qui et Stephanus, sedit menses 7, dies 29. Post quem Benedictus Eeliteruensis episcopus sedit menses 11, dies 20; cui succedens Gerardus, qui et Nicolaus, sedit annos 2, menses 5, dies 25. Imperator Henricus comiti Flandrensi Balduino, quem jam olim terram ejus depopulando sibi subjugaverat, iterum rebelli eo tempore graviter iratus erat. (*Gesta Lietb.* 9.) Dominus Lietbertus in sede sua prospere locatus, exclusum ut diximus Johannem ut ab omni spe castellaturæ dejiceret, adolescentulum quendam Hugonem castellani Walteri nepotem ea investivit, et cum cuidam Anselmo propinquo ejus moribus et armis egregie commisit educandum. Quem tamen postea sevim expertus est et perpressus inimicum. Ille Johannes comperto, mox ira fervens ceu³³¹ saucia tigris, vel ut serpens accepto ictu flexuosis orbibus toto corpore involvitur, sic effera mente concepit dolorem et diversa molimina fraudis anhelante pectore versans tandem peperit iniquitatem. Quid plura? ad imperatorem se contulit; ut super comitem Balduinum veniat audacter, hortatur. Ducem exercitus ejus strenuum utpote locorum patriæque guarum se fore pollicetur, si donum castellaturæ Cameracensis ab episcopo Lietberto sibi faciat conferri. (Ib. 10.) Ad hæc gavisus imperator, qui jam secundam profectio-
nem in terram comitis parabat facile fieri repu-

VARIE LECTIONES.

³³¹ seu copia.

ivus, quod Johannes petebat spondit. Denique multiplices secundum regiam potentiam in ea expeditione apparati anno Dei Christi 1054°, regni vero sui 15°, paratis exercitiis, ad proficiscendum castra movit, pertransiensque interjacentia loca per regiones ad villam quæ est Maen, duobus fere milibus a Valentianis distans, super Scaklan fluvium castra metatus consedit.

17. *Quod comes imperatori resistere conatus sit.* Cumque ad transeundum pontes fieri imperasset, ecce ex alia parte fluminis comes Balduinus cum multa militia obvius adfuit. Sicque uterque hic unam, ille alteram tenuit ripam, donec clam ab imperatore missis per Cameracum exercitiis, terrius comes loco cessit; et sic imperator libere transiit, et dextra lævaque incendio cuncta devastans, transito ponte de Cheri prope locum qui Bulliens Rivus dicitur, suis tentoriis resedit.]

18. *De imperatoris transitu in Melentosum.* (An. 1054.) Quem locum, tam clausula angustæ viæ quam rivis aquarum seu profunditate fossarum munitissimum, cum paucis armatis Johannes noctu adit, et se quempiam fuga lapsum simulans atque dolosis precibus aperiri sibi inclamans, tandem sermone blando deceptis custodibus, aperta janua introiit; et interfectis janitoribus multisque aliis, in aurora diei dans signum in sono tubæ exercitum advocavit. Et sic turmatim transeuntes, Melentosii terram ingrediuntur, ac circumjacentia cuncta depopulando igni tradentes, in villa quæ est Falempin (503) castra metantes resederunt.

19. *De quodam clerico a comite misso.* Multa et præclara in hac expeditione imperatoris gesta describi digna forent; sed quia id non est debiti nostri nec propositi, saltem ad ostendendam ejus miram elementiam pauca de multis perstringendo memoramus. Nam cum clericum quemdam Radulfum ad imperatoris castra explorandi gratia et auscultandi consilia comes ut. . . . .⁸⁸¹ misisset, illeque se contractum fingendo scabellis repens ad imperatoris elemosinam in tentorio inter pauperes consedisset: intuitus Johannes agnovit eum sicuti virum sibi antea notum. Siluit tamen, sed post aliquam deambulationem coram imperatore et optimatibus ejus ad jacentem accessit, dansque ei manum crexit, et in conspectu omnium jubet assistere roctam et currere sanam. Stupor apprehendit intuentes; et murmur admirantium quasi facto miraculo, et ultra quam credi potest admirans imperator, quid lateat percunctatur. Postquam manifestata res est, suspendii reus et mortis judicatur. Virgas allatas ad se suspendendum ipse sibi torquere jubetur. Sed prius, ait imperator, comedamus; postquam comederit, lactior suspendetur. Apponuntur cibi regii;

A sed quis vel parum gustaret, qui sibi vicinam mortem imminere videret? Tandem vocato eo ante mensam suam, imperator multa super comite rogians, cochlear argenteum quod tenebat ei porrigit, novisque vestibus eum indui et equo præcepit imponi, ut qui nos, inquit, speculari venit pronus in scabellis, sublimis in equo redeat a nobis. Ita regressus quanto gaudio ut ereptus a morte tripudjaverit, quanta laude magnificentiam imperatoris etiam apud hostes extulerit, ipse longo post tempore jam senio curvus nobis narrare solebat.

20. *De obsidione Tornaci ab imperatore.* Sed et jam ad propositum revertamur. Apud Isense castellum comite Balduino commorante et regionem suam coram se in igne et præda devorari cominus aspiciente, maxima pars exercitus ejus et multi nobiles ad perturbanda castra imperatoris egressi sunt. [(Cesta Lieth. 13.) Sed nox Lambertus comes Levensensis interfectus occubuit], ceteri vero fugæ præsidio sibi consulentes, cædentibus terga hostibus villam ipsam intrare non valentes ac velut trepidæ volucres ante faciem accipitris diffugientes, fugam suam versus Tornacum dirigunt, et ab insequentibus oppressi, in quodam municipio includuntur. Quæ perveniens imperator, posita apud Sanctum Brixium mansione sua [eos gravi obsidione et fame restrictos ad deditionem compulsi, et acceptos per ergastula militum suorum in custodia reclusit.] Sicque victor oratorium suum ingressus, hymnum *Te Deum laudamus* concinentibus sibi sacri ordinis ministris devotissime decantans, grates Domino exsolvit.

21. *Quod vas aureum nuncio cui-dam dederit.* Ferrunt et aliud memorabile eum ibi fecisse, quod cum quidam legatus de regno ejus veniens nuntiaret, nuper natum ei filium, illum videlicet Henricum qui post quinquaginta annos in hanc terram venit et castella Bulcen, Scelusam, Iney, aliasque munitiones imperiali virtute diruit — eum hoc inquam nunciaret, auream cuppam, quam ab bibendum manu forte tenebat, ei dono porrexit. [(Cesta Lieth. 14) Et peractis omnibus cum gloria ad civitates regni sui remeavit. Dominus vero episcopus Liethbertus accepta missione urbem suam cum suis repetivit.]

22. *De profecione domni episcopi Liethberti in Jerusalem.* (Ib. 13, 12, 29, 30, 31.) Sed ecce dum ex occasione Joannis castellaturam reclamantis adventum imperatoris vias ejus et aliqua gesta ejus describere curavimus, a textu cæptæ narrationis et a gestis domni Liethberti longius evagati sumus. De qua castellatura hoc solummodo inserendum, quod eam episcopus licet invitus et reluctans, sed cogente imperatore Joanni reddiderit; quam tamen ille diu non tenuit, quia Hugo, de quo supra diximus, a custode suo Anselmo jam adolescens eam recepit;

VARÆ LECTIONES.

⁸⁸¹ unius vocis spatium reliquit copia.

NOTÆ.

(503) Phalempin, inter Lille et Douai.

et Joannes tam donis quam iniis ab imperatore co-actus exinde deſea ſiluit. His ita peractis, cum ci-uitas et patria Cameracensis ſub tali rectore abundantia pacis et proſperis floreret augmentis, epiſcopus ſanctæ intentionis ardore Hieroſolimam intendit adire. Cui ejus devotioni cum reſistere conata (504) nequiret, paratis ſumptibus, aſſumptis comitibus, domno ſcilicet Walchero archidiacono et curiæ prepoſito, Hugone quoque capellano poſtea ſanctæ Mariæ decano, cujus ſanctitatem monſtrant clauſtra canonicorum et Aquicinense cœnobium, Erlebaldo iudice et civitatis procuratore, Erlebaldo etiam Rubeo eccleſiæ Sanctæ Crucis inſtauratore, nec non et Fulchero archicapellano et Attrebatensis eccleſiæ vicedomino, aliisque magiſtro profectus (505), preterlegens civitates et ~~et~~ itinera discrimina, barbaram quam colunt, ſuni tranſmeat patriam. Tranſito itaque Danubio, ad regem Pannoniarum pervenit; et pretergreſſus ejus patriam, vaſtas ingreditur ſolitudoſ, quas deſerta Bulgaria vocant, quasque latrunculi Scythicæ gentis inhabitant. Hi, degentes more ſerarum, nullis coercentur legibus, nullis continentur urbibus; ſub dio manent, quas nox coegerit ſedes habent, prætereuntes obſideant, obvios interficiunt, ceteros depredantur (506).

23. *Quod domnus epiſcopus Corynthum devenerit.* (Ib. 34, 35.) Cum igitur inter tot mortiferas ferarum hoſtium inſidias domnus epiſcopus ſub periculo mortis ſociique ejus trepidi pendulo corde tranſirent, ſeptima die inter condensa ſilvarum vident cristaſ vittaſque capitibus ac ſeminudo corpore pallia trahentes et lataſ caligas; pendebant ex humeris pharetræ et laxoſ arcuſ et haſtilia longa ferebant. Quibus viſis terrentur ceteri; ſed quia juſtus ut leo confidit, epiſcopus ſe hilarem magiſ exhibuit. Cerneret itaque Dei nutu omnem illorum furorem viſo epiſcopo adeo mitigatum eſſe, ut, quod dictu mirum eſt, loco cederent, viam tranſeuntibus quodammodo demonſtrarent. Sic domnus epiſcopus ſociique ejus lethiferam regionem latronumque domicilia pertranſivit incolumiſ. Ingreſſuſ Dalmatiam lociſque peragratiſ in quibus olim Diocletianuſ theſauruſ ædificando diverſa mortis intulerat ſupplicia Chriſti martiribus, curſum flecit Iſauriam verſuſ. Quam prætereunſ, devenit Corynthum²⁰³; illicque audiens Demetrii ſancti inter martireſ præclari corporeſ quieſcere, ſepulchrum expetiit.

24. *De Fulchero ægro: ante uſque ad mortem.* Inde progreſſuſ ubi ad Laoditiam Syriæ pervenit, com-

A perienſ eccleſiam Dominiſ ſepulchri, Chriſtianiſ ejectiſ, a rege Babiloniorum violenter obſerataſ, viamque paganorum metu per terram ænituſ intercluſaſ, per treſ meſeſ in eadem civitate moratuſ eſt. Cum autem eundiſ per terram omniſ ſpeſ ablata eſſet, marino itinere domnuſ epiſcopuſ Hieroſalem diſpoſuit adire. Ad quod peragenduſ magiſtriſ inquiſitiſ, dum armaſ navalia diſponuntur, dum victualia neceſſaria præparantur, domnuſ Fulcheruſ ægritudineſ maximam incurrit, quæ ipſum epiſcopuſ omneſque comiteſ gravi morere concuſſiſ. Cumque per dieſ languor uſque ad mortem ingreſceret, et jam aptuſ navigationiſ tempuſ adeſſet, mentem pontificiſ metuſ cum deſiderio torquebat, comitemne fideliffimuſ deſereret an tempuſ navigationiſ diſferret

25. *Quomodo jam morti proximuſ ſanctum Andream invocaverit Fulcheruſ.* (Ib. 36.) Cum autem de vita jacentiſ jam omnino deſperaretur, et a nauſiſ advolantibuſ ad portuſ proficiſci epiſcopuſ cogereſtur; reviſit tamen ægroſtuſ et velut in incerto corpore ultimūſ quodammodo trahentem ſpirituſ. Quia modo voce modo nutibuſ compellantur quomodocumque poterat, miſſionem petebat. Sed æger quavis jam ſeculo traderetur alteri, voceſ magre ſinguliſ recognoſcendūſ pontificiſ, reſumpto ſpirituſ, oculoſ aperuit; cumque²⁰⁴ gravi diſſicultate verba loquentiſ intelligendūſ ſimiliter petiſ et ipſe miſſionem tanquam qui recederet a ſeculo. Quem venerabiliſ pontifex cum maximis lamentiſ totoque mentis affectu Deo commendandūſ, ſancto commiſiſ Andream apoſtolo atque glorioſe reginæ Mariæ genitriciſ Dei meritiſ et precibuſ. Nec mirum, quod eum quem diligebat, illiſ familiariffimūſ depoſuerit quos præ ceteriſ omnibuſ attentiffimūſ excolebat. Poſt hæc velut ultimūſ valedicentēſ et oſculuſ paciſ danteſ ad invicem, domnuſ epiſcopuſ abceſſiſ.

26. *De lacrimis et prece Fulcheri.* Hinc æger a medicis deſperatuſ, a comitibuſ derelictuſ, ſed benedictione epiſcopiſ refocillatuſ, quantulumcumque reſpiravit. Dehinc apud ſe recoleſ verba, quibuſ eum pontifex ſancto commiſerat Andream quibuſque imploraverat ſanctiſ Dei genitricem pro ſe, intima cordiſ trahentēſ ſuſpiria, lacrimis obortuſ ait, ut ipſe poſtmoduſ teſtabatur: « O ſancte Andrea, cujuſ me tutelæ dominuſ meuſ Lietbertuſ epiſcopuſ commiſiſ, cujuſque memoriã in cenobio quod eſt apud Novuſ Caſtelluſ ſituſ excolit; ſi tu vere eſ ille Andreaſ decoruſ, viriliſ apoſtoloſ Chriſti, amicuſ Dei, quem Dominuſ dilexit in odorem ſua-

VARJÆ LECTIONES.

²⁰³ Chorineruſ V. Lietb. ²⁰⁴ quumque cum cop.

NOTÆ.

(504) Sc. civitas.

(505) 1034¹⁰ Dominicæ Incarnationiſ anno. Vita Lietb., c. 31.

(506) Gregatiſ vadunt, omnia ſua ſecum portanteſ cum tota ſupelleſtite, parvuliſ et uxoriſ.

Nulluſ heretiſ nominata ſecta, nulliſ religioniſ divino cultuſ tenentur; tamen, ſicut ex eorum interſectiſ vidimuſ, moreſ Suracenorum circumciduntur; barbari, crudeleſ, homicidæ, ſine affectu, ſine pietate, addit Vita Lietb., c. 33.

vitatis, succurre, festina, miserere, digitumque tuum intergens in oleo misericordiae, genitricis Dei dominae nostrae sanctae Mariae precibus tuis animam deficientem sustenta, laborantem adjuva, succurre, amice Dei per secretum Christi magistri, tui. Jam morior. Quod non possum per me, matrem posce pietatis, quatinus mihi subsidetur, non meis meritis, quibus poena mortis debetur, sed ejus qui me vobis commisit lacrimis et precibus. » Noctem illam pontifex duxit insomnem, se suosque Deo commendans gemitibus solitis, votisque supplicibus morientis amici protelabat vitam.

27. *De apparitione sanctae Mariae et sancti Andreæ.* (*Gesta Liéb. 37.*) Jamque propinquabat noctis quarta vigilia, cum ceteris qui in domo erant, in qua decumbebat languidus, soporatis, visus est sibi quasi semivigilans obdormisse. Et ecce videt binos daemonum spiritus coram se stare, ferreum tridentem flammivomamque velut de fornace erutam ferentes, quam, sicut idem retulit, mortis aculeum nominabant. Dicebant enim se ad hoc detulisse, ut eam cordi ejus affligerent et sic animam eicerent. Quis timor ille, Deus! quis dolor, quæ angustiae! laborabat ager, laborabat et deliciebat; aspiciebat ictus ferire minantium, penitusque dissolvebatur, singultiens; dissolvebatur, et inter singultus tantum sonabat: « Sancta Virgo virginum, Mater Jesu, sancte Andree. » In hoc tanto tanque terribili tribulationis articulo, inter caligines et umbras mortis, celitus effulgurans irradiat locum sua sanctissima presentia stella maris, mater pietatis, cujus precatu pietas Dei parcat peccantium culpis. Adest, inquam, spes miserorum, salus debiliu, daemonum forte lamentum; ferens dextra qua Christum pannis involvens reclinavit in præsepio, vividae crucis signum, sinistrorsum acclinis super sanctum Andream apostolum. « Quis, inquit, nequissimi spiritus tantus terror vestri furoris tantaque vos generis tenuit fiducia vestri, ut eos qui nobis commissi sunt, vobis vindicare velitis? Quid vobis et ægro, quæra filius meus reddit sospitati hujus sancti Andreæ precibus? Abite hinc quantocius, abite! » Cujus ad imperium dicto citius evanescent illi daemonum spiritalitas.

28. *De sospitate per sanctam Mariam et sanctum Andream Fulchero reddita.* (*Ib. 58.*) Tunc mater pietatis ægrum respexit vultu serenitatis, vultu que inter convivantes suggererebatur deficere vinum, illo, inquam, vultu, quo dolentem respexit Theophilum, vultu dulcedinis et gratiæ, eo inquam vultu languidum jam pæne mortuum daemonum manibus erutum respexit, et ut surgeret pontificemque suum sequeretur imperando significavit; sicque recessit. Recedente visione, qui sibi dormire videbatur æger oculos aperuit, et ita se sanum sospitemque reperit, acsi nil mali pertulisset. Mox acclamato puero, qui sibi ad hoc remanserat, si moreretur ne inse-

A pulsus maneret, precepit ut quantocius vestimenta sibi deferret, viæque pontificem sequutura necessaria cuncta pararet. Illo eum amentem putante, protinus surrexit ipse, dominum domus vocavit, quantum pro impendiis sibi collatis debeatur quæsit, computatis et redditus, equos suos quam celeriter parari jubet, puerumque suppellectilis suæ nihil oblivisci monet. Quem non solum paterfamilias, in cujus hospitio manserat, miratur incolumem, sed omnis vicinia gaudet ipsius sospitate. Gaudet et cuncta civitas et applaudit, quoniam quem precepto evangelico statuerant morientem sero sepelire, cernebant mane velocibus equum suum passibus emittere. Ipse vero cunctis quærentibus lætus referebat, quanta sibi per suam gloriosam genitricem sanctumque Andream apostolum fecisset Dominus. Inde gradu citissimo, suo comitatus cliente, festinat consequi pontificem, quem pietas et providentia Dei adhuc detinebat in littore.

29. (*Ib. 39.*) *Dum per littus episcopus deambulat, Fulcherus sospes advenit.* Sol etiam exortens crinitis radiis futuram signabat tempestatem; quod providi nautæ caventes differrebant navigationem. Inter hæc hora diei tertia, dum pontifex in littore deambulans secum defleret casum derelicti fidelis, nunciatur ei a prospicientibus, domnum Fulcherum venire. Primo stupefactus, dein mentem recolliens, inquit qualiter id scirent? Illis referentibus, equos quos ille equitare solebat et vestimenta ejus se veraciter vidisse, suspirans ait: « Potest esse; non est Fulcherus sed fortasse puer ipsius, qui, sepulto domino, nos prosequitur. Nam Fulcherum nisi sola Dei clementia jam non spero videre. Attamen non diffido de Christi misericordia, quæ sororibus reddidit Lazarum, viduæ unicum filium. » Dum hæc secum loquerentur, et intenti venientes illos prospicerent, adest Fulcherus. O quantum fuerit gaudium, quanta lætitia noverit mens humana! Quid qualiterve contigisset, sibi non erat referre licitum; tantus erat tumultus atque tanta frequentia sese complexibus ejus ingentium. (*Ib. 40.*) Recepto comite jussu nautarum domnus pontifex navem conscendit cum suis. Nautæ remis insurgunt totis viribus,

Prosequitur surgens a puppi ventus euntes.
Linguunt Laoditiæ portus pelagoque volant
Crebrisque legunt freta concita terris.
Vela pandunt et cava trabe curritur æquor.
Postquam altum tenuit navis nec jam amplius ullæ
Apparent terræ, cælum undique et undique pontus
Illis cæruleus, supra caput adstitit imber
Noctem hyememque ferens et inhorrui unda tene-
[bris.

Continuo involvunt venti mare uigraque surgunt
Æquora.

Periclitantes itaque tempestate valida quassata ad insulam Cypri appulerunt (507). (*Ib. 41.*) Ubi cum

NOTÆ.

(507) Quem princeps illius insulæ, quem Katapani, hoc est, secundum dominum, vocant, timens ut

iterum Hierosolimam proficisci parant, rursus ad Laoditiam reveluntur. Sed cum jam nulla spes eundi Hierosolimam superesset consilio Laodicensis episcopi redeundi iter mœstus arripuit (508).

30. *De ecclesia sancti Sepulchri.* Post Nicolaum papam, ut supra cap. 16 retulimus, Romanam sedem Anselmus qui et Alexander rexit annis 9, mensibus 6. (*Ib.* 47.) Dominus Lietbertus episcopus regressus ab infecto itinere, quo Hierosolimam ut dictum est cupiebat adire, sed obstantibus diversis periculis terris jactatus et undis, compulsus est retrorsum abire, alias intendit animum, ecclesiam scilicet in honore sancti Sepulchri, sicut hactenus cernitur, extra murum Cameraci ædificare (509). (*Ib.* 49.) Et quod egregia mente concepit, devotissime ad finem usque complevit. Nam decenter constructam, accitis multorum corporibus sanctorum, ministrante sibi domno abbate Waldrico, anno Dei Christi 1064 solemniter dedicavit; et monachos inibi Deo servientes velut mulieres ad Christi sepulchrum excubantes instituit (510); nec non et sepulchrum in eadem ecclesia, in quo et conditus est, sibi parari fecit (511).

31. *De donis Fulcheri sancto Andreae oblati.* (*Vita Lietb.* c. 43.) Nec prætermittendum est, quod episcopus a via de qua supra diximus noluerit intrare Cameracum, nisi prius reviseret Novum Castellum, sui principatus fidele municipium, quod ob sancti Andreae memoriam diligentius excolebat. Quo perveniens domino comitatus Fulchero cumque ceteris suæ familiæ comitibus, officiosissime susci-

pitur ab omnibus, susceptusque in templo sancti Andreae ducitur ad orationem. Prostratus solo non quæsit in oratione lacrimas, quas semper familiarissimas habebat. Deinde surgens dedit benedictionem. Quos in tempore potuit exosculatus, processit palam, cunctisque referi quantos viæ pertulerit casus. Tunc dominus Fulcherus eo præsentem procedit ad altare, narrans quæ quantave per suam gloriosam genitricem sibi fecisset Dominus sancti Andreae meritis et precibus. Post capitis deditione videntibus cunctis sese sancto tradidit Andreae offerens super sanctum ejus altare duas uncias auri purissimi. Usque in eodem loco ad honorem Dei et memoriam sancti Andreae pro se perpetua servitus esset, filium suum nominatum Fulconem tradidit ibidem. Quo monacho facto, victualibus fratrum magna donaria contulit, quæ privilegiorum jure pontificis auctoritate firmavit, altare scilicet de Lelycis, et in emendo allodio de Maretz ipse dominus episcopus decem uncias auri dedit. Alium quoque filium Fulcherus Attrebatum monachum effecit, quem postea venerabilem Hunocurti abbatem vidimus.

32. *De bello in Anglia facto.* Anno autem Dei Christi 1066 ad occidentalem plagam unus ex comitis admodum visu terribilis crinitos radios velut flammigeras hastas emittens, vespere solem sequens per octodecim dies apparuit. Quod genus syderis, quod erunt bella, aut famem aut pestilentiam portendere solet; hoc regni etiam mutationem ipsa sua apparitione præsignavit. Nam Wilhelmus Normanno-

NOTE.

in manus paganorum incideret, a pridie Non. Jul. usque ad pridie Kal. Aug. detinuit, addit Lietb., c. 41.

(508) *Vita Lietb.*, c. 42, addit: In regnis Lothariensium nec non Francorum simulationibus exortis quampuribus, imperator Henricus et rex Francorum Henricus, ut eas sedarent, ad colloquium conveniunt, sed imperfecta pace discesserunt. Nec multo post Henricus imperator presente papa Victore, qui pro causis papatus per Romanos male tractatus, apud ipsum conquesturus venerat, diem clausit extremum. Post ejus mortem cum filio ejus Henrico et regina, domno papa arbitro, sed et iudicibus episcopis et principibus regni, pro simulationibus quas contra patrem habuerat, reconciliati sunt uterque comes Bauduinus, pater scilicet et filius. Cui placito interfuit dominus pontifex Lietbertus, intonsus adhuc sicut a peregrinatione rediens ad suam civitatem nondum venerat; qui familiariter ipsum comitem ab exordio sui pontificatus dilexerat.

(509) *Vita Lietb.*, c. 46, hæc ita exhibet: Illud oratoriolum qua de causa constructum fuerit, plenius exequemur. Temporibus domni Gerardi s. memorie episcopi, hujus d. Lietberti predecessoris, exorta famas Cameraci, sed et in regionibus circumquaque adjacentibus, adeo invaluit, ut morientium corpora capere non valeret cimiteria Cameracensis urbis. Incidit igitur ipsi domno Gerardo rationabile consilium, ut extra muros civitatis fodere faceret potyandrium, quod receptui foret tot corporibus condendum pauperum; juxta quem locum ecclesiam postea in honore Domini sepulchri constructam consecravit, ut propter reverentiam tanti nominis sepultura ibi

esset pauperibus et peregrinis. Quam temporum labente curricula dum meliorare disponderet, diurno fessus et fatigatus junctus est. Ipse vero dominus Lietbertus, propter magis ac magistri tali ac tanto animatus exemplo, scolas ipsius primitias laboraturus intravit; et quoniam parva erat ecclesia, intactam reliquit, et juxta eam ampliori et meliori scemate monasterium, sicut in presenti cernitur, ædificavit. Huic tanto operi exsequendo cooperatores et ministros constituit dominus pontifex eos, quos in peregrinatione Hierosolimitani itineris adnotavimus fuisse socios, domnum Walcherum archidiaconum videlicet et Erleboldum, judicem civitatis et ministrum. Quæ ad verbum omnia excepta sunt ex Lietberti diplomate apud Miræum Opp. dipl. I, 155.

(510) *Vita Lietberti*, c. 49, addit: Actum et consecratum d. i. a. 1064, indictione 2, anno quoque pontificatus domini nostri et patroni Lietberti 14. Romæ presidente papa Alexandro. Et ne monasterium extra civitatis ambitum remaneret, studuerunt ampliare mœnia, circumdantes omne illud monasterii ædificium vallo et fossa cum civitate tota. Quod duabus ex causis eos fecisse constat; ut civitas amplioribus ædificiis et plurimis habitatoribus nobilitaretur, et circummanentes ipsi loco civitatis firmitate munitentur. Ecclesiam vero, quam diximus mansisse intactam, postea multorum labente temporum cursu Walterus abbas ejusdem loci, quoniam nimia vetustate decidebat, ampliare meliorando studuit, aditisque sanctorum pignoribus memoriam sanctissimi Nicolai ibidem constituit.

(511) *Vita Lietb.*, c. 66: Ibi quoque ante quinque annos quam vita decederet, effodi sepulchrum

rum comes, parata non parva classe, assumpta magna militia, mare pertransiit. Qui terræ applicans, naves omnes penitus concedi fecit, scilicet ne suis superesset ulla spes refugii. Itaque rex Anglorum Heroldus, olim contra predictum comitem Wilelmum perjurus — nam filiam²⁰⁰ ejus se accepturum juraverat, tunc forte regressus a nece fratris sui Tostini, qui captando partem regni ejus contra eum arma commoverat — tunc inquam sinistris excitum nunciis, collecta ingenti copia Anglorum Norwicorum ad prelium paratus contra Normannos, qui jam sibi tres munitiones prope litus maris extruxerant, progreditur. Quid multa? inito certamine Normanni victores existunt, Angli terga vertunt, maxima pars utrobique interit; rex quoque Heroldus interfectus occubuit; sicque comes Wilelmus regnum obtinens, die nativitatís Domini in Londonia ungitur in regem.

33. *De prelio apud Cassellum facto. (An. 1071.)*

Bellum quoque in Flandria gestum apud villam quæ est Cassellum, ex quo cetera bella circumquaque per terras et multa mala pullularunt, hic dignum duximus inserendum. Rotbertus namque, qui et Friso dictus, pro eo quod in Frisia est nutritus, audiens comitem Balduinum fratrem suum obiisse et duos filios Balduinum et Arnulfum heredes post se reliquisse, dolensque nimis se jamdudum omni honore Flandriæ a patre suo et fratre exclusum penitus esse, quia videlicet eum non legitime conceptum fuisse suspicabatur: non tulit ulterius, sed clam Flandrensas oras ingressus, quorumdam nequam hominum dolis aliquas munitiones et castella occupare

A cepit, et usque ad Cassellum terram sibi vindicavit. His auditis, vidua comitissa Richildis, quam defuncto Hermannō priori marito supra diximus (c. 12) nupsisse comiti Balduino, collectis multis²⁰⁰ exercitibus cum duobus supradictis filiis Balduino et Arnulfo, parato quoque rege Franciæ in ejus auxilium Philippo, eo procedit (512). Quid plura? commisso prælio (Feb. 22), Friso validus animo et armis seu ferocibus sociis primam aciem adversariorum audacter irrumpens contrivit, ceteros vero, interfecto nepote suo Arnulfo in prima flore adolescentiæ posito et necdum militiæ usibus apto, multaque strage peracta, in fugam compulit. Ipse etiam rex frena vertit et abiit. Tandem ipse Friso captus a comite Eustachio, apud Sanctum Audomarum in custodia

B servatur; sed non multo post Flandrensibus vi magna liberatus, comitatum totius Flandriæ potenter obtinuit.

34. *De donariis domni Lietberti ad ecclesiam sancti Andreæ.* Ecce dum gesta imperatorum seu productioni sermone prosequimur, a proposito cœptæ narrationis longius evagati sumus. His ergo ommissis, ad domni Lietberti quam erga ecclesiam hanc tenuit liberalitatem commemorandam paulisper animum intendamus. Nam ea altaria allodia et cetera beneficia quæ contulit, nonne hæc scripta sunt in privilegio quod ante quinque annos obitus sui in capitulo nostro veniens corroborari fecit? Altare vero de Lambris quomodo nobis provenerit, libet paucis aperire. Cum apud Hainoensem comitissam Richildem, matrem Arnulphi quem in prælio Cassellensi a patruo suo Frisone

VARIE LECTIONES.

²⁰⁰ filium cop.

²⁰⁰ nullis cop.

NOTÆ.

sibi fecit; quod certis diebus revisens, et primo quidem desuper incumbens, lacrimis et gemitibus fossam perfundeat, deinde pane vel carne vel aliis cibariis implebat, quæ pauperibus erogari mox faciebat.

(512) Vita Lietb. 58: Sed Flandrensibus, quorum dolo Robertus ille Flandrias intraverat, dolse pugnans et terga vertentibus, ipse puer Arnulfus occiditur; quo mortuo, fugataque matre, totus marchionatus cessit Roberto. Hoc eventu belli nimis efferatus, in tantam prorupit insaniam, ut dominatum Cameracensæ civitatis imperio preripere vellet imperiali et suæ submittere ditioni. Unde collecto frequenti exercitu, villas civitati proximas depopulans, per cunctam viciniam bacchabatur. Quod dum non semel, sed bis annuatim faceret, totamque Cameracensem patriam penitus in solitudinem redigeret, dominus pontifex per internuncios eum sæpe commonebat, et ut ab incepto desisteret, nunc prece nunc pretio sæpius orabat. Sed ne quidem audire valens, fastu superbiæ secularis non cessare, sed ipsam quoque civitatem, nisi sibi eum redderet episcopus, ad nichilum redigere. Inter hos laboriosos vitæ mortalis sudores, inter prescripta sanctorum operum opera exercitia, Deo dignus pontifex fatigatus in infirmitatem decidit, quam per tres continuos annos mira patientia devicit, sustinuit. Quem tyrannus ille audiens ægrotare, tanquam de pastoris absentia gratulabundus rursus infremit, rursus in caulas dominici gregis insanit, collecto

maximo exercitu, velut ex improvise ad civitatem advolat, tanquam expugnaturus eam. Quod factum dominus pontifex gravissime tulit, et ultra quam dici potest indoluit. Precepit quantocius ut in lecto gestatorio levaretur, et per medias acies bellatorum usque ad tentorium ipsius tyranni portaretur. Tantis siquidem podagræ doloribus angebatur, ut nullo modo in pedes subsistere posset. Delatus ex sententia usque ad tentorium comitis, postquam vidit eum, graviter infremuit, et cum magna severitate scelestos ausus presumptionis ejus increpavit, utque de terra domine suæ Mariæ discederet, auctoritate pontificali communit. Suis enim parrochianus erat, in quantum comitatus Atrebatensis sibi cedebat, quoniam Cameracensis et Atrebatensis ecclesia tunc temporis uni pontifici parebat. Quo non curante, sed mente superba pontificis objurgationes quasi quædam ludicra subsannante, pontifex manibus sese sustentans, resumptis viribus in lecto resedit, ut sibi virga pastoralis cum stola sacerdotali porrigeretur imperavit. Quibus acceptis impresentiarum, protinus ipsum comitem cum omni exercitu ejus usque ad satisfactionem excommunicavit. Videns comes tantam in viro Dei mentis et justitiæ constantiam, reverentiam et reverentiam pontificis auctoritatem, quodque verius est, terrore divino percussus, cum esset hora diei nona, movit castra, et licet in frendens, licet minus ingeminans, quantum d'es concessit, extra terram qua sibi contradicebatur concessit.

diximus interemptum, domnus abbas Waldricus non parvam gratiam et locum intimæ familiaritatis obtineret: illa se ab eo sæpius visitari congaudens, salubri ejus consilio frequenter utebatur, et prout secularis cura permittebat, monitis ejus parere nitebatur. Interea quidam Rogerus, famosæ uobilitatis clericus, quippe Sancti Audomari et Sancti Amati Duacensis prepositus, ipsius comitissæ obsequiis fideliter inserviebat, et cuncta ejus negotia, utpote totius procurator curiæ, disponebat. Qui domni abbatis paulatim et silenter considerans continentiam et per omnia religiosam perpensans ejus esse vitam, majori affectu ei adhærere cœpit, adeo ut multa donaria et tapetia, quæ in presbiterio pendere solebant, quin etiam altare de Lambris, domno episcopo Lietherto gaudenter annuente, ecclesiæ nostræ conferret, et in capitulo veniens, societatem fratrum et ut anniversarius obitus ejus dies, quem agimus 13 Kal. Junii, semper celebri memoria ageretur impetravit.

35. *De villa Lambris.* (*G. ep. Cam.* II, 21.) Quia vero prædictæ villæ, id est Lambris, mentio facta est, hoc sciendum quod fiscus regalis fuerit, sed tempore Stephani episcopi a Carolo rege Francorum sanctæ Mariæ donatus sit. In ipsa autem villa rex Childebertus forte sepultus est. Qui cum ad obsidendum fratrem suum, qui tunc temporis Tornaci morabatur, ire pararet, beatus Germanus Parisiensis episcopus presago spiritu predixerat, non posse se consummatum ire illiusmodi negotium, si germaniæ neci eo spiritu intenderet. Hic autem verbis surdescens, exequi parat dispositum. Sed ne beati pontificis irritum habeatur presagium, in ipso itinere morte preventus, in prædicta villa Lambris subterratur.]

36. *De Hildebrando venerabili papa.* Post Alexan-

drum papam Hildebrandus, qui et Gregorius VII, Romanam sedem suscepit (*an.* 1073). Hic, zelo domini ferventissimus, multa decreta dedit. Super incontinentiam presbiterorum sententias promulgavit, ne quis scilicet missas eorum audiret; filii eorum sacros ordines nullo modo perciperent; investituras ecclesiasticarum dignitatum de manu laici nullus omnino perciperet; qui transgredi presumeret, sacris ordinibus omnino privaretur. Quæ de re non solum inter eum et imperatorem grandis exorta est contentio, verum etiam per orbem exinde grave scandalum sancta pertulit Ecclesia. Quæ controversia usque ad tempora Calixti papæ post eum quarti permansit.

37. *De obitu domni Lietherti.* Remensi metropoli post Wilonem Gervasius præficitur, vir sane utraque scientia preditus, qui rebus bellicis operam dans, militari manu maxime patriam suaque tuebatur. Hic inter cetera ingentis corporis cervum conflatilem cuprinum, qui hactenus in curia archiepiscopi stans cernitur, opere fusili fieri sua arte excogitavit. In pectore hujus cervi hactenus hi versus leguntur:

*Dum Cenomannorum saltus lustrare solebat
Gervasius, cervos tum sufficienter habebat.*

Hunc, memor ut patriæ sit semper, condidit aere.

[[*Vita Lieth.* 22 sqq.] Domnus Liethertus post gravissimas infestationes quas ab Hugone castellano, de quo multa referuntur, perpeusus est— nam et ab eo captus, interfecto Wiboldo præposito, et in custodia positus, sed per Richildem comitissam liberatus est— tandem senio fessus et Dei servitio fatigatus per triennium gravi languore ægrotavit, sed ministerio domni Waldrici nunquam carere voluit. Itaque anno episcopatus sui 26to, 10 Kal. Julii (1076), astantibus et orantibus clericis, feliciter diem clausit extremum.]

FINIS SECUNDI LIBRI.

TERTIUS HIC LIBER EST; PRÆCEDENS PROLOGUS HIC EST.

Hactenus de gestis trium episcoporum, domni scilicet Erluini, Gerardi, Lietherti, aliqua perstringendo magis quam enumerando descripsimus; et ut poetarum libri ferunt, aurea quodammodo quæ in diebus eorum erant secula rememoravimus. In quo opere dignus mihi videor redargutione, qui tantorum virorum vitas et actus qualicumque scripto presumpsi annotare. Constat enim quoniam qui ista agit, non solum imperitiæ suæ et presumptionis vitium ostentat, sed et eorum de quibus loqui nititur, verbis ineptis laudes obscurat. Nam pro eo, quod virtutem et gesta Achillis orator descripsit Homerus, veniens ad tumultum ejus felicem tali precone eum appellavit Alexander Magnus. Præcedentibus duobus libellis de tribus episcopis pauca locuti sumus; nunc in tertio quarti, id est domni Gerardi secundi, mentio agenda est; sub quo jam ad argentea, et post ejus obitum ad ferrea sæcula, nos devolutos esse graviter sentimus. Igitur

exequendum est promissum opus, et ad ea quæ nostra ætate partim vidimus et audivimus, dirigenda est oratio.

1. *De domno Gerardo episcopo secundo.* Defuncto Lietherto episcopo (*an.* 1076) et in ecclesia Sancti Sepulchri, quam ipse a fundo ædificaverat, cum maxima cleri plebisque lamentatione decenter sepulto, convenit universa civitas, et domnum Gerardum, Bracbatensem archidiaconum, supradicti episcopi Lietherti genere propinquum, totius plebis assensu electum, ad imperatorem dirigunt. Qui acceptis ab eo episcopalibus insigniis, glorianter recessit. Deinde Romani benedictionis gratia expetit; quem papa Hildebrandus, cognito adventus ejus negotio, nec videre voluit, protestans eum excommunicatum, quia contra apostolica sanctorumque canonum et sua decreta, de manu laici et excommunicati, utpote male diffamati imperatoris— qui etiam, quod detestabilis esse probatur, Romanæ Ecclesiæ sub-

dius non erat — baculum pastoralem et annulum accepisset. Quum ergo dominus Gerardus hac objectione constrictus insignia episcopalia ipsi papæ reddidisset, et pro hac comites ejus maximeque Alardus archidiaconus et prepositus, quem postea coaversum Martianis (513) vidimus abbatem, nimio merore afficerentur; tandem papa miseratus precatu suorum et cardinalium, gratiam suam ei contulit, et consecrandum ad Hugonem de Diis (514), venerabilem Lugduni archiepiscopum et totius Galliæ legatione functum, transmisit. A quo de more ecclesiastico decenter consecratus, prospere cum suis gaudentibus repatriavit.

2. *De vastatione Cameraci.* Nec multo post causa extitit, qua curiam imperatoris adire eum oportuit. A qua rediens, cum ad oppidum quod est Laubias devenisset, nunciatur ei cives Cameracenses conjuratione facta statuisse quod nullus ei intrandi civitatem daretur locus. Iis auditis perturbatus episcopus, quid factu opus sit, animo tractare cepit. Deinde accita non parva amicorum copia, comite quoque Balduino (515), versus Cameracum vias dirigunt. Quid plura? Appropinquantes portis et illis ad resistendum paratis, dolo simulant jurantes se cum pace venire; et sic permissi intrare, citius fidem rumpunt, domos invadunt, cellaria diripiunt, scrinia confringunt, et omnia direptioni tradentes, aurum, argentum, vasa, vestes, et quicquid delectabile erat auferentes, certatim multimodis onerati spoliis, multisque hominibus captis, ad sua quisque repedarunt. Et sic dominus Gerardus in sua relocatur sede.

3. *De quodam homine Ramihredo.* Contigit post hæc episcopum ad villam Lambras, quæ tunc sui juris erat, devenisse, et ibi aliquantulum demoratum esse. Ubi cum ei a narrantibus intimatum esset, hominem quemdam nomine Ramihredum, apud proximam villam quæ est Scherem manentem, multa preter fidem dogmatisare, et jam sub doctrina sua multos discipulos maximamque utriusque sexus plebem sibi consentaneam adquisivisse: tunc sine mora adductum de vita et de doctrina ejus sciscitans, cum eum ad objecta respondere videret, ad sedem Cameracensem pertrahi eum jubet, ut ibi super his plenius discuteretur. Certo itaque die accitis abbatibus et clericis sapientibus, productus in medio de fide catholica exquiritur. Sed ille verè

A credulitatis sanctionem per omnia præstetur. Cumque ad confirmandum Dominici sacramenti particeps fieri ab episcopo moneretur, refugit, dicens a nullo abbatum nec sacerdotum nec etiam ab ipso episcopo hoc se percepturum, quod aut Simonæ aut alicujus avaritiæ noxa adstricti tenerentur. His verbis omnes in ira commoti, pro heresiarcha eum iudicant haberi; et ita discessum est. Quidam vero de ministris episcopi et alii multi deducentes eum in quoddam tugurium inducunt, et non reluctantem, sed intrepidum et, ut aiunt, in oratione prostratum, admoto igne cum tugurio combusserunt. Qui multa fecerat et docuerat, hic finis ejus. Plurimi tamen, qui ei adhæserant, de ossibus et pulvere ejus aliquid sibi rapiebant. De cujus secta per quædam oppida B multi manent usque adhuc. Et ejus nomine censentur textrixi operis lucrum exercentes (516).

4. *De Aquicinensi cœnobio.* Sub iisdem fere temporibus (an. 1079) duo viri genere nobiles, Sigerus de Lohes, Walterus filius Ursionis, cum sociis multis, relicta sæculari militia Deo, militare disposuerunt; et locum quandam secretum religioni aptum super Ischarb (517) fluvium, aqua cinctum, ad habitandum delegerunt. Inde domum episcopum Gerardum Cameraci, quia locus ille ejus erat parochiæ, expetunt, et habitandi licentiam et construendi ecclesiam ab eo deposcunt. Ille autem non tantum quæ petebant annuit, sed etiam adjutor eorum et cooperatoz ædificationum, quæ monachis essent habiles, esse cepit. Hugo quoque decanus Sanctæ Mariæ omni cura totoque animo eo cepit intendere, pecuniam, altaria ceteraque necessaria largiendo toto affectu ministrare, adeo ut in brevi locus ille a Deo sublimatus, ecclesia clericis probisque viris repleretur, et studiose ac religiose servitus Dei ibi ageretur. Quæ congregatio in tantum Dei nutu excrevit, ut etiam dominus Alardus Hasnoniensis monachus abbas ibi proficeretur, et nobiles quique pagenses vel ex aliis provinciis sæculo renunciantes, ibi sub norma sanctæ religionis confluerent. Hoc itaque cœnobium usque hodie rebus sæculi dilatatum, omni floret religione, et circumquaque monasteria multa sanctitatis illustrat odore.

5. *De obitu domni Waldrici abbatis.* Rexerat dominus abbas Waldricus ecclesiam hanc (518) annis 36, seque boni operis exemplum subditis per omnia prebuerat, multasque possessiones, altaria,

NOTÆ.

(513) Marchiennes.

(514) Die en Dauphiné. Ita enim correxi, quod copia habebat: Hugonem OE diis.

(515) Montensi.

(516) Hac de re loquitur Gregorius VII in epistola 25 Mart. 1077 data a l Godefridum Parisiensem episcopum, quam affert Le Glay ex Greg. Reg. iv, 20: Item relatum nobis est Cameracenses hominem quemdam flammis tradidisse, eo quod Simoniacos et presbiteros fornicatores missas non debere celebrare, et quod illorum officium ruine suscipiendum foret, dicere ausus fuerit. Quod quia nobis valde terribile, et si verum est, omni rigore canonicæ severitatis vindi-

candum esse videtur. fraternitatem tuam sollicitè hujus rei veritatem inquirere admonemus; et si eos ad tantam crudelitatem impias manus extendisse agnoveris, ab introitu et omni communione ecclesiæ auctores pariter et complices hujus sceleris separare non differas, et nobis hujus rei certitudinem, necnon quicquid de superioribus causis effectum fuerit, per litteras tuas, quam citissime poteris, indicare stude.

(517) Scarpe. Ampliorem hujus foundationis historiam videsis in Auctario Aquicinensi ad Sigebertum.

(518). S. Andrez.

allo-dia, suo studio adquisierat. Superveniente igitur die, quo divina pietas eum ab ærumnis sæculi disponebat eripere, subita corripitur ægitudine; et decidens in lectum, convocatis fratribus post salutaris monita exhortationis ultimum valedicens, plenus dierum anno Dei Christi 1083, Idibus Junii, diem clausit extremum, et in medio ecclesiæ sepelitur cum maxima lamentatione fratrum et aliorum.

6. *De electione abbatis Guiffredi.* Convenientes fratres ad eligendum abbatem, quattuor de suis eligunt, et eos cum baculo pastorali ad episcopum dirigunt, ut cuicumque eorum abbatiam daret, ceteri laudarent. At ille ejusmodi electionem perpiciens non esse probabilem, distulit, et acceptis induciis eos redire precepit. Interim domnus Petrus abbas Belvacensis pro fratre suo domno Guiffrido, et ejus petitione episcopus Laudunnensis, precatórias litteras domno Gerardo episcopo transmiserunt. Hugo quoque castellanus (519) cum aliis multis pro hoc ipso preceptor accessit; et hiis animatus precibus episcopus Geraldus abbatiali dignitate sublimavit. Quam ille susceptam per aliquot annos strenue rexit, sed postea continuis imminentibus guerris et maxime fame magna, ecclesia hæc devoluta est paupertati.

7. *De bello apud villam Castenerias factio.* In illo tempore apud Cameracum inter Oilardum preclarum militem et Johannem Ottonis filium, pro quadam villa Vinciaco (520), gravissima exorta est contentio, adeo ut ab invicem separati, alter eorum, id est Johannes, cum Fulchone nepote suo Cameracianus, bella pararet; alter vero, id est Oilardus, in hanc villam (521) veniens, conductorum militum sibi copiam adsumeret. Quadam autem die tempore messis, cum hinc atque illinc egressi ad villam Castenerias (522) venientes sibi obviassent, armati congregiuntur; et, commisso gravi prelio, pauci ex parte Oilardi, sed multi ex Cameracensi exercitu corruerunt. Ibertus quoque nepos episcopi, et Ado de Belen (523), egregii viri, interfecti sunt; Fulcho quoque cum multis famosis viris captus est. Et sic Oilardus victoriam adeptus, gaudens recessit, et spolia equos et captivos militibus suis largissime divisit. Et predictum Fulchonem, sororium suum, in captione anno uno detinuit; sed postea per episcopum et Theodericum de Avenis concordati, amici permanserunt.

8. *De muliere a demonio vexata.* Quod autem sub occasione predicti Oilardi hic vidimus contigisse, nemini sit onerosum vel legere vel audire. Hic siquidem cum virtute militiæ circumquaque famosus viribus et armis Cameracensem tueretur patriam, contigit eum aliquando more suo in pago Viromandensi

A predationem multam fecisse, et capta preda plurimisque captis hominibus, prospero successu citius remeare. Forte mulier quædam, conjugis sui captivam graviter plus æquo dolens et acuti doloris impatiens, quam concito cursu poterat sola sequebatur. Sed non erat facile ut consequeretur. Igitur inclinata jam die, imminente vespera, nox facta erat, cum illa proximam silvam deveniens, nusquam progredi valens, oppressa scilicet noctis tenebris, merore et lassitudine corporis, se sub reperta arbore lassata volens requiescere membra . . . ³⁸⁷.

B 9. *De apparitione maligni spiritus.* Hæc diu semivigilans jacuerat, cum repente malignus spiritus sub aliqua visibili specie coram ea adstans, et ut ipsa nobis postea retulit, quasi cappam unam in manu deferens, induit eam, et sic eam ex toto possedit. Illa mox effera et sui omnino nescia prosilit, et quod reliquum erat noctis, silvam peragrans, tandem mane facta et silva progreditur. Diuque vaga per agros discurrens, ab incolis comprehensa ligatur, et magis ferinis quam humanis vocibus inclamitans, ad hoc monasterium verberibus agitata perducitur.

C 10. *De liberatione mulieris demoniacæ.* Quæ dum liminibus ecclesiæ propinquaret, velut immane precipitium precavens, retrocedere, et ne intraret toto annisu reluctari; sed a presentibus impulsâ, immo illata, in medio templi sparso stramine collocatur. Ibi que quamvis stricte ligata, miserabiliter huc illucque volutabatur. Horrida facies, flammantes oculi, horrorem quodammodo intuentibus ingerebant. Nam et ore spumans linguamque dentibus masticans sanguineam salivam in aspicientes expuebat, ut aperte daretur agnosci exterius quo habitatore vexaretur interius. Nos vero diris ejus clamoribus et strepitu vulgi concurrentis permoti, post aliquot horas accessimus; et maligni hostis in ea habitationem perpendentes, simulque ejus calamitati compatientes, prolata aquam reliquiis sancti Andreæ reverenter signavimus, et sumendam ori ejus obtulimus. Illa vero, ac si mortiferum quid abhorrens, quantum potuit a se indignanter repulit. Sed adstantes supinatae eique dentes stringenti instanter ori ejus infundere cœperunt, donec ipsa anhelitum retrahens, aliquantulum ex ipsa aqua perciperet in gutture ac deglutiret. Quo facto carnes in momento sicut ignem extingui aqua, totum furorem ejus omnino mitigatum deseruisse, et ipsam velut alteram affectam, et jam immutatam, leni vultu, blandis oculis nos respicientem, et lenta voce loquentem. Porro nos, cum circumstante plebe

VARIÆ LECTIONES.

³⁸⁷ excidit una vel altera vox.

NOTÆ.

(519) De Oisy.
(520) Vinchy, prope Cambrai.
(521) Le Câteau.

(522) Cattenmères, arr. de Cambrai. LE GLAY.
(523) Bellain, arr. de Valenciennes. LE GLAY.

voces laudis emittente, nec a laudibus nec a lacrimis cessare poteramus, quippe qui divinam gratiam presentem ibi meritis sancti apostoli operatam esse videbamus. Protinus illa, soluta a vinculis, erigit se, et quassata membra sustentans, pedetentim gressus movere cœpit, admirans unde huc venerit, vel quis eam desub arbore tulerit, aut quomodo cappa, de qua supra diximus, exuta fuerit. Sed ab hiis qui aderant quæ circa se gesta erant certius agnoscens, et a se plenissime reversa, ante altare cum lacrimis prosternitur, et se ancillam sancti in æternum esse devovit. Ac postea refecta cibo — nam in triduo nihil victus sumpserat — recepto quoque marito, gaudens et sana remeavit ad propria.

11. *De discordia regni et sacerdotii.* Hildebrandus papa Romanæ sedi cum omni religione presidebat. Sed imperator Henricus Romanæ Ecclesiæ et decretis apostolicis concordare nolebat; immo excommunicatus omnes subditos papæ episcopos graviter insequabatur. Nam et antecessores suos talibus decretis numquam consensisse dicebat, quia et episcopalia insignia omni tempore dedissent. Preterea elatum enim faciebat victoria, qua Rodulfum quendam, quem Saxones sibi contra eum regem prefecerant, ante annos quamplures in bello interfecerat. Filius quoque ejus Henricus juvenis et marchisa Mathildis frequenter ei quamplurima bella parabat. Igitur post prefatum Hildebrandum Odo, qui et Urbanus in Romana sede successit, vir sapientissimus, prius Remensis canonicus, postea Cluniacensis monachus, dein papa est effectus. Hic per omnia predecessoris sui in ecclesiasticis sanctionibus secutus est vestigia. Remensem vero ecclesiam post Gervasium Rainoldus, Turonensis ecclesiæ custos, regebat. Dominus vero Gerardus Cameracensi bene presidebat. Patrem autem ejus miles Oilardus, quem supra memoravimus, virtute sua et prudentia pacatam udiique et opulentam faciebat. Sed quomodo vel quo infortunio tantum defensorem plebs amiserit, paucis intimandum.

12. *De morte Oilardi.* Hic itaque cum quadam die de curia Flandrensi reverteretur, et terram Hugonis castellani, postea monachi (524), pertransire vellet, Symon filius ipsius Hugonis cum militari manu eum prosecutus, in ecclesiola villæ quæ est Chaun, cum uno tantum comite — nam ceteri, relicto eo, dispersi fugerant — inclusit, et mira virtute gladio pugnans, clypeo se protegentem donec ferientium ictibus concisus e manibus laberetur, multis confossum vulneribus interfecit. Sicque mortuus delatus ad nos, in claustro nostro sepultus, sub marmore clauditur uno. Hic finis ejus, omni patriæ dolendus. Ab ipso etiam habemus allodia multa, quæ hereditarie possidebat, de Mediolanis (525), de Beccheniis, de Buhen (526), de Formeiis, de Fontanis.

13. *De plaga ardentium.* Anno Dei Christi 1089, celebri memoria ubique terrarum innotuit, et libris annalibus traditum describitur, cum justo Dei et aperto judicio, peccatis superbæ plebis exigentibus, sicut ignis ira Dei exardesceret in his regionibus, maxime Brachatensi: miserabilis plaga facta est ardentium, in quibus restinguendis, in plerisque sanctæ Dei genitricis ecclesiis, et maxime Tornaci, piis ejus meritis et gloriosa intercessione facta sunt præclara miracula. Tunc ex diversis terræ partibus, non solum vicinis sed et longe positis et etiam transmarinis, plebs innumerabilis utriusque sexus ad ecclesiam Tornacensem confluebat pavida. Nam quod de aliena caræ videbat, hoc unusquisque in se fieri pendulo corde verebatur. Intranctibus vero ipsam ecclesiam plenam utique languentibus, stupor ingens et lacrimabile flebat spectaculum, cernere scilicet alios miserando gemitu rugientes adhuc plaga ignis graviter cruciari, aliorum vero pedum, quorumdam autem tibiaram, usque ad genua vel usque ad coxas consumptis carnibus, ossa arida pendere; quosdam autem jam extinctos velut truncos, huc illicque jacere, et nusquam nisi portatos progredi valere. Sed de his pro tempore jam satis dictum, quamvis pro hac vel alia peste semper et ubique metuendum, et divina judicia nobis jugiter imminere sit credendum.

14. *De quadam muliere hic sanata ab igne.* Eodem tempore mulier quædam, predicto igne in summitate pedum accensa, ad ostium nostri monasterii curru subvecta deponitur; et lacrimosa suspensio diris permixta clamoribus emittens, suorum moribus, comitante turba multa, — nam de simili pœna sibi quisque timebat, — prope altare sancti Andræ collocatur. O cui tam saxeam pectus tamque ferrea mens tunc inesse posset, quem illi fletus, illi dolores miseræ mulieris sanctum apostolum jugiter invocantis, vel usque ad lacrimas non emollirent? Nam cui humana presidia nullo modo poterant subvenire, hoc solum restabat solatium, pro ea respectum divinæ pietatis implorare. Tunc antiquiores seniorum nostrorum cum reverentia reliquias sancti Andræ accipiunt, et locum diri vulneris ex eis signantes, ter pedibus ejus modum crucis circumtulerunt. Quod ut factum est, illa paulatim a clamoribus quiescens, summatim visa est dormire; viditque virum canis crinibus decorum, hilari et reverenda facie, veste quoque candida sibi adsistere, et sicut antea reliquiis, similiter eodem modo locum doloris manu sua signare, et sic omnem ardorem extinctum esse. Mox illa excitata, abeuntem sequi conata, exclamat voce magna sanctum Andream adesse, et non fallitur integre restituta. Ad hanc concurrimus omnes, et ultra quam credi possit, gaudentem et quasi resumpto spiritu suscitatum intuemur, et quid sibi acciderit, atten-

NOT. E.

(524) Valcellis, quam abbatiam fundavit a. 1131 LE GLAY.

(525) Melun. LE GLAY.

(526) Bohain. LE GLAY.

tius perscrutamur. At illa visionem gratanter commemorans, Deo et sancto apostolo sanctæque Maxellendi laudes et gratias agebat. Sed plebs occurrens quantas præ gaudio lacrimas fuderit, et quanto júbilo ymnum *Te Deum laudamus* cecinerit, magis credendum quam sermone pandendum.

15. *De quodam fratre Alberto.* Hujus rei spectaculo intererat et ministrabat quidam frater noster Albertus, utpote sacrorum vasorum custos et ecclesiæ minister; qui quod monachali pretendebat habitu, vitæ et morum probitate complebat, prout humano judicio vel experientia potest comprobari. De ejus conversatione pauca et non cuncta quæ vidimus, nemini sit onerosum si hic breviter inseramus. Hic siquidem sub dono abbate Waldrico habitum nostri ordinis suscepit. Dein psalmos aliquos addiscens, et in dies ad meliora proficiens, tandem vasa altaris tractare et hujusmodi obsequiis jussus est deservire. Hic custos oris sui et contemptor corporis sui, veste cilicina usque ad talos subtilis utebatur; a vino omnino et cibis lautioribus abstinens, pane contentus servitorum, portionem suam vini et reliquarum escarum languidis et infirmis exportabat. Certum ejus lectum aut vix aut nullatenus quisquam noscere quibat; sed ante altaria, ubicumque somnus vel lassitudo corporis coegisset, prostratus humi quiescebat. Ubi etiam sanctos apostolos Petrum et Andream sibi apparuisse et quædam sibi dixisse, de quibus non est dicendum, per singula vni ex fratribus nostris confessus est, domno scilicet Dodoni, compatriotæ et familiarissimo sibi, quem postea abbatem et construendi operis hujus templi procuratorem habuimus. Quid referam, prefatum Albertum sæpius fasciculos lignorum noctu osiis pauperum apposuisse, et in via lupos eum multoties comitatos fuisse? Audivimus eum etiam fuisse confessum, quia dum quadam nocte de Waldoniscuria quendam solus in humeris crucifixum afferret, omnes arbores secus viam se ei inclinasse; nimirum quia congruum erat Creatoris imagini creaturam prosterni. Sed ne plus verba protraham, tandem in:petrata a domno episcopo Gerardo et capitulo nostro licentia, Iherosolimam pia intentione et Domini sepulchri desiderio cum uno tantum socio intendit. Nobis tamen incognitum quid de eo acciderit.

16. *De obitu domni Gerardi episcopi.* Domnus episcopus Gerardus, anno pontificatus sui 16, in hac villa morbo correptus, in domo sua superveniente vocationis suæ hora defungitur (527), et Cameraci delatus, in medio ecclesiæ anno 1092 tumulatur. Post cujus mortem undecumque pessimi quique cœperunt emergere, et multiplicata sunt mala in terra

A Cameracensi, omni defensore viduata, quæ enumerare nec hæc nec aliqua sufficit pagina. Multoties igitur Cameracensis cleri plebisque concio ad eligendum pontificem conveniebat. Sed dum quisque pro velle suo loqui presumebat, omnes in commune nihil proficientes, discedebant. Denique post multas perturbationes clericum quendam Manassem canonicum, Suessionensis comitis (528) fratrem, eligunt et cum magno apparatu ad imperatorem transmittunt. Sed furtivis litteris post eum missis accusatus, inanis rediit, et a spe fraudatus remansit.

17. *De Atrebatensi ecclesia.* Interim (an. 1095) Atrebatenses clerici, tempus opportunum sibi post maximam disceptationem Cameracensium habentes, quo de jugo Cameracensis episcopi subjectionis colla excuterent, Romani adveniunt, Urbano papæ causam suam suggerunt; ut Atrebatensem ecclesiam tanto tempore ancillatam jam miserando liberam efficiat, lacrimabiliter implorant. At ille crebris multorum maximeque regis Francorum precibus exoratus, predictam ecclesiam amodo et usque in sæculum cardinalem habere dato privilegio constituit; et ad hoc corroborandum, clericum quendam religiosæ vitæ, Lambertum Islensem, episcopum ibi ordinari præcepit; sicque ecclesiam Atrebatensem a Cameracensi divisit (529).

18. *De electione Walcheri.* Manasses itaque reputam suam graviter ferens, ad archiepiscopum Remensem se contulit, et ut opem ei conferat, per amicos suos obnixè precatur. Ille vero recitatam secundum compertam veritatem veracium testium tam Cameracensium quam aliorum ejus electionem, in conventu Remensis capituli confirmavit. Preterea Cameracenses Walcherum, Brachatensem archidiaconum et Tornacensis seu Noviomensis ecclesiæ custodem, in episcopum eligunt. Qui missus ad imperatorem, in die sancti Andreæ donum episcopatus ab eo suscepit, et auctoritate Romani pontificis Urbani ab archiepiscopo Remensi consecratus, civitatis Cameracensis regimen obtinuit. Illic multa præclara gessit; castella atque municipia multa Cambrisiacum et civitatem opprimentia viriliter diruit; justitiam quærentibus faciens, omnem provinciam subactis hostibus pacificavit.

19. *De concilio Arvernensi.* Urbanus papa a Roma in Gallias deveniens, anno Dei Christi 1095 apud Arvernensem urbem, quæ est Clarusmons, concilium innumeræ multitudinis aggregavit, ubi multa decreta relatu digna dedit, viam Jerusalem instituit, de statu sanctæ ecclesiæ satis et sufficienter tractavit. Tunc Manasses stans in medio clamorem fecit de domno Walchero, electioni suæ injuste subintroducto, episcopatum videlicet Cameracensem sibi invasione

NOTÆ.

(527) 2 Idus Aug. secundum Necrologia beatæ Mariæ et S. Sepulchri Cameracensis, et S. Salvatoris Aquiciniensis, 3 Idus Aug. secundum Necrol. Fidiemiense, in bibliotheca Cameracensi 750, pridie Kal. Aug. secundum Contin. Gaugericianum cap. 9.

(528) Johannis I. LE GLAY.

(529) Gesta hujus separationis cum omnibus chartis eo spectantibus ex codice Atrebatensi jam Bologniensi s. XII, de quo cf. Annales nostros VIII, 406, edidit Baluzius Miscell. V, 237.

detestanda usurpante, et ut uno verbo ejus utar, **A** intrusit se in, inquit, meam electionem. Finito clamore et Walcheri dicta responsione, admirati iudices tandem simul in hoc concordantes protulere sententiam: primam scilicet electionem ratam, secundam vero, id est Walcheri, irritam esse debere. Porro Walcherus jam de concilio recesserat, quia nos qui cum eo ieramus, hac et illac auriculantes, tale ei iudicium fore predixeramus. Data sententia, Manasses in ipsa sede Walcheri ut episcopus substituitur; Walcherus si se deinceps de episcopatu intermittat, excommunicatur. Multa de ipso concilio, plura quæ de ipsis postea contigerunt, et quomodo eorum ²⁰⁰ Cameracensis patria omnino devastata et civitas pene fuerit desolata, quamvis sint stupenda, preterimus, qui jam amplius hæc rememorari superfluum esse et inutile ducimus.

20. De ordinatione Manassæ episcopi. Rumoldo Remensi archiepiscopo obeunte (an. 1096), Manasses prepositus succedit, parum quidem literatus, sed elemosinis et curæ pauperum studiose deditus; a quo supradictus Manasses in episcopum est ordinatus.

21. De via Hierusalem. Anno 1096, per admonitionem sæpessati papæ Urbani, habitantes terram viam Jerusalem aggredi cœperunt, et usque in fines orbis terræ sonus et amor eundi percubuit. Comites, principes, nobiles, vulgusque promiscui sexus ire certabant, portenta et signa in cælo se videre multi asserbant. In qua via quanta pericula, quot corporum incommoda, quantas fames, quanta prelia, maxime in Antiochia pertulerint, quo labore, quibus pressuris ad Hierusalem pervenerint, qua arte, qua industria quadragesimo obsidionis die, interfectis multis militibus Sarracenorum, eam ceperint, quanto studio sepulcrum Domini et loca sancta mundaverint, non est nostrum describere; quæ magis proprii et lati codicis indigent inscriptione, presertim cum de eis et cantica ubique diffusa et carmina quædam descripta habeantur.

22. De domno Odone episcopo. Postquam episcopi duo, Manasses et Walcherus, diutina dissensione per longa tempora defecerunt, Odo Aurelianensis scolasticus, Tornaci monachus effectus — nam ipsum cœnobium ejus predicatione cœpit ædificari, — postea vero abbas ipsius loci, ad episcopatum Cameracensem eligitur et consecratur (an. 1105). Sed quia donum ab imperatore propter excommunicationem querere volebat, intrare in civitatem minime licebat.

23. Quod imperator in hanc terram venerit. Henricus imperator, crebra et importuna Cameracensium pulsatus flebili querela, quod scilicet Robertus

comes Flandrensis, dominatum Cambriaci usurpare sibi volens, multas irruptiones in hanc provinciam hostili manu fecerat, ipsam demum civitatem exercitu nimio circumdans, per septem dies obsederat, paratis septem, ut fertur, milibus armatorum, anno 1102 in hanc terram venit, multa viriliter et prospere gessit, castella Bulcen, Incy, Sclusam aliasque munitiones comburens igni, sobotenus precipitavit, pavorem sui hostibus circumquaque incussit; sed opprimente hieme citius repatriavit. Nec tamen comes ab infestatione Cambriaci. . . .

24. De cometis. Anno 1106, unus ex cometis regni mutationem presagentibus mense Martio per octo dies apparuit; vespere post solis occasum radios terribiles emittens, multis prudentibus terrorem ingessit. Imperator Henricus, quem filius suus sub occasione apostolicæ sententiæ regno ejectum usque in externos fines expulerat, apud Leodium defungitur; sed propter prædictam excommunicationem in atrio non sepelitur. Filius vero ejus Henricus imperium, quod sibi pater vivens concesserat et benedicti jusserat, obtinuit.

25. De concilio apud Trechas habito. Post Urbanum Romanam sedem suscepit Rainerus (an. 1099), qui et Paschalis, vir per cuncta laudabilis, antecessorum suorum firmiter decreta tenens, sed avaritiæ minus intendens. Hic in Gallias veniens (an. 1107), apud Trechas concilium magnum celebravit, et postea Romam rediit.

26. De adventu Henrici tertii imperatoris. Tertius (530) Henricus imperator, in hanc terram veniens (an. 1107, Oct.) adversus comitem Robertum, qui sibi Cameracensem patriam vindicaverat, Duacum obsedit; sed illis deintus viriliter pro se et pro patria pugnantibus et comitis presentia roboratis, nihil profecit. Tandem ergo compacta concordia — nam se alterutrum metuebant — imperator concessit quæcunque pater suus dederat ei tenere, scilicet hanc villam (531) et alia quædam. Dein per Cameracum iter faciens remeando (Dec.), duodecim de filiis potentium civitatis, obsides videlicet ne quando cives ipsi ab ejus fidelitate defluerent, abduxit secum, sicque repatriavit.

27. Quod imperator Romam perrexit. Qui non multo post Romam perveniens (an. 1111), obviis sibi civibus Romanis, simulata pace sub jurejurando nulli eorum aliquam injuriam se facturum spondit, et in introitu templi sancti Petri hoc ipsum apostolico juravit. (Febr. 12.) Sed citius ingressus templum, cuncta promissa rupit. Nam ipsum apostolicum, ad eum benedicendum et divina peragenda paratum jamque procedentem, injectis manibus nihil tale suspicantem accepit, et captum extra civi-

VARIE LECTIONES

²⁰⁰ excelsiæ videtur discordia, vel causa, vel tale quid.

NOTÆ.

(530) Le Câteau.

(531) Imo quartus, rex quintus.

tatem ad castra exercitus sui, quem ibi reliquerat, A transduci fecit. Quid seditionis, quid perturbationis, quæ divisio regni ac sacerdotii tunc fuerit Romæ, quod nemo potest, non est nostrum explicare. Tandem coactus papa, quicquid rex precepit sacramento firmavit. Et sic conficte et dolose concordatis, discessum est. Postea tamen rogabatur papa a Romanis perjurum regem excommunicare, sed ille rennuit, et nunquam eum amplius videre voluit. — Verum nos intermittentes ea quæ tunc Romæ gerebantur, ad nostra redeamus. Igitur comes Robertus, ut dictum est, hanc villam adeptus, frequenter hanc invisere, venationem agere, circumjacentium locorum cœpit delectari opportunitate. Denique maximam partem turris quæ ceciderat, et murum in circuitu, sicut hactenus cernitur, reparavit, excepta B aula cum ecclesia, quam dominus Gerardus II ædificavit. Nam et ipse amplas et honestas domos, quæ hodieque manent, unam scilicet juxta ecclesiam Atrebatensem Sanctæ Mariæ, alteram vero in Brabant apud villam quæ est Melun, lapideo opere construxit. Comes itaque, quoad vixit, sicut dictum est, hanc villam tenuit et possedit.

28. *De obitu domni Odonis episcopi.* Manasse Remensi metropolitano carne exempto (an. 1106), Rodulphus preclaræ scientiæ clericus et prepositus, in sede substituitur. Sed quidam clericus Gervasius, vi regia fretus, ipsam sedem sibi usurpans, introitum ejus primo satis impedivit; sed postea morte preventus quievit (an. 1113). Domnus autem Odo Cameracensis episcopus, ægritudine gravi preventus, ad monasterium Aquicinense se deferri fecit; ibique defunctus (Jun. 19), in medio ecclesiæ sepelitur. Cujus sepulchrum inciso lapide decoratum usque in hanc diem demonstratur (532).

29. *De adventu domni Burchardi.* Hoc ita finito, eum in Cameracensi ecclesia nulla pro dissensione obloquentium fieri posset rata electio, aditur imperator, qui, reperto consilio, clericum unum sibi fideliter obsequentem Aquisgrani, Burchardum nomine, cum legatis suis ad episcopatum Cameracensem transmisit. Qui susceptus et electus, fere per biennium propter excommunicationem imperatoris in consecratus mansit; sed tandem miserante apostolico, quia donum episcopatus de manu regis non acceperat, adeptus est benedictionem. Hic a comite Balduino juvene, dum ægritudine diutina, quam ex vulnere insanabili contraxerat, laboraret, non sine pretio magno consiliariis ejus collato, hanc villam cum turri recepit, et deinceps liberam Cameracensi ditioni restituit. De hoc comite Balduino paucis di-

cendum, quod juvenis optimæ indolis, cultor fuerit justitiæ et pacis, adeo ut pro conservanda quiete patriæ juvenem unum furti reum inaudita et miserabili morte apud Brugias in chaldaria fecerit bullire; cum admirantibus turbis et flentibus, nec ipse a lacrimis posset temperare; unde et terror ejus per omnes provincias malefactorum fecit omnino quiescere. Sed cum in Normanniam, quam crebris exercitiis opprimebat, profectus esset, accepto letali vulnere reversus, per annum fere unum ægrotavit, et sic demum apud Sanctum Bertinum effectus monachus et paulo post defunctus (an. 1119), ibi requiescit.

30. *De domno Gerlando abbate.* Interea (an. 1117) dominus abbas Guiffridus, tum hostili furore qui totam patriam depopulabatur, tum fame quæ vehementer omnem terram premebat fatigatus, velut magna tempestate quassatus amisso clavo navim vagantem mediis fluctibus, ecclesiam hanc detinebat; sed tandem in se reversus portum quietis adiit, et prelationis onus deposuit. Nos statim habito concilio, Aquicinensem monachum, magnæ religionis et humilitatis virum domnum Gerlandum, eligimus, et a domno episcopo Burchardo Cameraci benedictum, anno Dei Christi 1117 abbatem suscepimus. Qui quam strenue, quam prudenter susceptam ecclesiam rexit, si ei diu vivere datum fuisset, et ipsis quotidianis nostrarum rerum argumentis patuisset.

31. *De successione apostolicorum.* Pæsalis Raineri, de quo supra retulimus, in sede Romana [successor ²⁹⁹] Joannes Gaitanus (an. 1118), qui et Gelasius, sedit vix anno, uno et veniens in Gallias, apud Cluniacum defunctus sepelitur (an. 1119). Huic Wido, qui et Calixtus, Viennensis archiepiscopus, ad sedem apostolicam provehitur (Febr. 1), vir tam probitate morum laudabilis quam etiam illustris dignitate generis; frater scilicet Clementiæ Flandrensium comitissæ, matris utique comitis junioris Balduini, de quo aliqua supra diximus. Hic papa famosissimum concilium Remis anno Dei Christi 1119 ³⁰⁰ celebravit (Oct.), in quo non tantum de tota Gallia, sed etiam de Lotharingensibus, archiepiscopi episcopi abbates et clerici catervatim confluxerunt. Tunc quidam Fredericus, frater comitis de Namu, post multas contentiones de episcopatu (533) inter eum et quendam Alexandrum, ab apostolico ibi consecratur. Ad cujus post biennium defuncti sepulchrum multa signa facta feruntur; quæ assertores ejus, viri quoque legales, vera, detractores vero falsa esse contendunt. Sed soli cognitori omnium utrum vera an falsa fuerint innotescit.

VARIÆ LECTIONES.

²⁹⁹ tale quid excidisse videtur. ³⁰⁰ MCXVIII copia.

NOTÆ.

(532) Cum hac inscriptione :
Hic tegitur presul Odo,
Qui perspectus omni modo

Fuit exul Deo fidus,
Fulget cælo quasi sidu
(533) Leodiensi. LE GLAY.

32. *De obitu Gerlandi abbatis.* Dominus abbas Gerlandus cum fere per quinquennium decenter gregem sibi commissum in hac ecclesia rexisset, aderat dies vocationis suæ; et gravi ⁹⁹¹ febre correptus, 14 Kal. Maii, feria 3 paschæ (1123) defungitur, et ante altare sanctæ Mariæ sepelitur. Hujus tempore Gerardus infans (534) allodium de Fontanis, pro sua et patris sui anima, ad altare sancti Andræ tradidit; cujus partem araturæ Gerulfus quidam, monachus noster effectus, a canonicis sanctæ Mariæ nobis redemit. Sepulto itaque domno Gerlando, dominus Dodo, vir honestæ vitæ morachus, Flandrensis natione, in loco ejus substituitur. Hic caput monasterii nostri jam ædificare ceperat.

33. *De obitu Henrici tertii imperatoris.* Imperator Henricus, post multa prelia, post plures per quas sibi rebelles multos fecerat expeditiones, tandem domno papæ Calixto concordatus, diem clausit extremum (an. 1125), et apud Spiram cum patribus suis sepelitur. Cumque cognati ejus Conradus et Fredericus hereditarie regnum sibi vellent usurpare, congregati principes terræ, relictis illis, quendam ducem Saxonie Lutharium nomine ad imperii dignitatem promoveri. Hic vir tam religiosæ quam virtutis militaris pollens efficacia, non minus religiosam uxorem et elemosinariam habebat.

34. *De obitu comitis Flandrensis.* Supradicti Henrici tempore contigit, Calixtum papam Romæ generale concilium anno Dei Christi 1123 ⁹⁹², mense Martio, in Lateranis celebrasse, ipsumque et imperatorem post diutinam regni sacerdotique, ut supra diximus, dissensionem firma pace concordasse. Tunc etiam dominus Burchardus apud papam super diremptione Atrebatensis ecclesiæ a Cameracensi gravem querimoniam intulit. Cujus clamo-

A rem ille benigne suscipiens, tempus tractandi de hoc negotio illi constituit. Sed morte occupatus (an. 1124, Dec.), quendam episcopum Offensem (535) Lambertum quem et Honorium, successorem accepit. Qui nihilominus clamorem episcopi libenter attendens, se determinaturum causam ejus sponondit; sed regis Francorum multorumque intervenientibus epistolis, parum profecit. — Domno Rodolfo Remensi metropolitano carne exempto (an. 1124), Rainoldus Andegavensis episcopus in loco ejus substituitur. — Iisdem fere temporibus comes Flandriæ Carolus, cum apud Brngias in templo prostratus oraret (an. 1127, Mart. 2), a quibusdam militibus suis, ad hoc ipsum antea conjuratis, multis confossus vulneribus perimitur; necnon et quidam castellanus ejus, dum se se ferientibus ictibus pro liberando domino medium objiceret, similiter gladii eorum super ipsum interemptus occubuit. Protinus fama tanti sceleris percurrente, mæror ac timor universam terram percudit. Et mox ad ulciscendam tanti principis injustam necem, potentes quique, maximeque quidam nobilis Daniel ira frendens, unanimiter insurgunt; nec prius quievire quam homicidos illos omnesque cõplices eorum diversis ac turpissimis mortibus deditos, omnino de terra delerent. Porro quis luctus, quis dolor Flandrensem populum attriverit, quæ prelia, quæ seditioes, quæ incendia totam patriam devastaverint, non nobis vacat, quia impossibile est verbis vel scriptis commemorare. Super hujus comitis morte multi multa carmina flebili voce sinxer. De quibus monachus unus lugubre carmen, sed memoria dignum, metricis versibus composuit, quod nos ob auctoris laudem et lectoris admirationem hic etiam inserere curavimus:

Huc ades, Calliop,
Vires mihi suggere
Cirren fingo lugubre
Nobili de principe,
Quem produxit Dacia,
Satum stirpe regia.
Mater fuit Athala,
Frisionis filia.
Pater cujus, hostia
Factus in ecclesia,
Mortem pro justitia
Pertulit in Dacia.
Noster autem Carolus,
Clam sublatus hostibus,
Fugit ad avunculum,
Comitem Flandrensi-
um qua proles regia

Marchionis curia
Crevit sapientia
Atque morum gratia
Ubi vero inclitus
Obiit avunculus,
Balduinum patrio
Statuunt in solio.
Hic vicinis regibus
Terror fuit omnibus,
Cultor suæ patriæ,
Hostis injustitiæ.
Morbo insanabili
Fracta carne fragili,
Sithiu fit monachus,
Et successit Carolus.
Quo regnante, Flandria
Viguit militia;

Cujus sub imperio
Floruit religio.
Auxit patrum gloriam,
Comitum potentiam.
Plurimas Flandrensibus
Terras junxit finibus.
Heu, heu! magne marchio,
Digne regni solio,
Forma digna principe,
Digna tanto nomine!
Heu, pater ecclesiæ,
Nostræ decus Flandriæ,
Ultor injustitiæ
Et munimen Franciæ,
Dux bonorum prius,
Cleri defensor pius,
Monachorum clipeus,

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹¹ Gravis cop. ⁹⁹² MCXIII copia.

NOTÆ.

(534) De Crèvecoeur. LE GLAY.

(535) Ostiensem.

Terror malis omnibus !
 Te Flandrorum comite,
 Quiescebant semitæ,
 Nec audebat quis tuam
 Conturbare patriam.
 Preda nunc efficimur,
 Undique diripimur
 Fit pastore mortuo
 Ovium direptio.
 Nemo justum sequitur,
 Paxque tecum moritur,
 Et abscisso capite,
 Membra pugnant undique.
 Dole, plange, Flandria,
 Quasi patrem filia.
 Nulla sunt solatia,
 Perit tua gloria.
 Ad lamentum convoca
 Quæque regna proxima,
 Et ad tua funera
 Planctus pulset æthera.
 Cum fecit justitiam,
 Passus est invidiam,
 Et pro causa pauperum
 Pertulit martirium.
 Ergo pro justitia
 Coronatur gloria ;
 Et lætandum potius,
 Sed tamen non possumus.
 Cogit nos continuo
 Flere desolatio,
 Cujus in absentia
 Conturbantur omnia.
 Flent pontus et Anglia
 Totaque Normannia,
 Te ³⁵⁵ plus his, o Francia,
 Sed minus quam Flandria.

Flandria, tu misera,
 Tua tunde pectora,
 Scinde genas unguibus,
 Neque parcas fletibus.
 Hinc dolet Italia
 Totaque Sicilia,
 Duraque Germania
 Atque Lotharingia.
 Nostra nam miseria
 Terræ pulsata intima,
 Doletque cum Dacia
 Thule remotissima.
 Glacialis Rhodope
 Stupet tanto scelere.
 Geticusque Ismarus
 Et exclusa Bosphorus
 Ploret, et Hispania
 juncta cum Galatia ;
 Nec lætetur Græcia,
 Lacrimante Flandria.
 O Flandreses miseri,
 Porta patens inferi
 Devoret vos panitus,
 Nec evomat amplius.
 Quæ vos, servi, furia
 Compulit ad talia ?
 Sicut Judas proprium
 Tradidistis dominum.
 Superatis nimium
 Facinus Lemniadum,
 Danaique funera
 Vestra vincunt scelera.
 Ergo Judæ perditum
 Facti estis socii ;
 Secum in supplicio
 Vos expectat mansio ;
 Inno pene miserum

Fecistis innoxium.
 Tradens enim Dominum,
 Implet vaticinium,
 Multis quippe profuit,
 Dominum quod tradidit ;
 Sed vestra traditio
 Multis est perditio.
 Fecit ergo nescius
 quod prodesset pluribus ;
 Sed vestra vesania
 Multis erit noxia.
 Quæ jam vestro scleris
 Pœna possit fieri
 Quærere non desino,
 Nec tamen invenio.
 Non est tam sacrilego
 Pœna digna populo.
 Vos expectant omnia
 Tormentorum genera ;
 Tantalus purgatus est ;
 Vester ejus locus est.
 Et nocentium agmina
 Cedunt vobis omnia.
 Ixion jam exiit ;
 Rotam vobis deserit ;
 Saxumque volubile
 Vos oportet volvere.
 Stupet mundi machina,
 Pavent Ditis abdita ;
 Horrent cœli sidera
 Tam nefanda scelera.
 Et nos exhorrescimus
 Unde finem facimus.
 Ne sordescant secula
 Talium memoria.

35. *De comitibus Flandriæ.* Hoc ita finito, post A
 multimodas patriæ perturbationes, rex Francorum
 Atrebatii veniens (*an. 1127, Mart. 20*), juvenem
 quendam nobilissimæ indolis, Willelmum Norman-
 num, Roberti comitis Normannorum fratrisque regis
 Anglorum filium, comitem Flandriæ constituit. Qui
 non multo post, cum viriliter contra resistentes
 ageret et castellum quoddam (536) sibi repugnans
 obsidione gravi opprimeret, subito lethali vulnere
 in manu accepto, vita privatur (*an. 1128*), et apud
 Sanctum Bertinum non sine magno dolore suorum,
 cum planctu etiam hostium sepelitur. Post hunc
 Theodoricus quidam de Alsait, de genere Flan-
 drensium comitum, qui jam aliquas partes Flandriæ
 sibi vindicaverat, eo mortuo, totam terram pos-
 sedit, ac sic demum Flandria quievit.

36. *De obitu domni Burchardi episcopi.* Domnus

episcopus Burchardus, posteaquam sedecim annis
 Cameracensem ecclesiam rexit, anno Dei Christ
 1129, pridie Nonas Januarii vita excedens, in mo-
 nasterio sanctæ Mariæ sepelitur. Et post eum eccle-
 sia ipsa mensibus quindecim episcopali caruit admi-
 nistratione.

37. *De adventu Gregorii in hanc terram.* Ipso quo-
 que tempore Honorium papam, Romæ noctu defun-
 ctum (*an. 1130, Febr. 14*), pars quædam cardinalium
 mox in ipso crepusculo lucis quasi furtive sepelie-
 runt, et unum ex suis, Gregorium, quem et Inno-
 centium vocaverunt, in cathedra Romana consti-
 tuunt (*Febr. 15*). Quod ubi cardinales ceteri parsque
 civium compererunt, raptim convenientes, sepult
 corpus effodiunt, ac debita funeris officia complentes
 apostolico more denuo sepeliunt ; ac deinde unum
 ex suis scilicet Petrum Leonis, quem et Anacletum

VARIÆ LECTIONES.

³⁵⁵ *Lege Tu.*

NOTÆ.

(536, Alost.

dicunt, papam constituunt. Et sic uterque, ille scilicet et predictus Gregorius, ausu nefario sedem sanctam sibi non est reveritus usurpare. Commota plebs Romana dum duorum contentioni turpiter adulando bipertita seditione tumultuatur, multæ sunt cædes hominum, et pro pontificali sede adipiscenda in ipso templi aditu execranda perpetrantur homicidia. O doleuda ecclesiastici ordinis miseria! o miserabilis et cæca litteratorum vecordia, dum peritii divinæ legis violenter nec sine effusione sanguinis rectores ecclesiæ affectant esse, et, quod gravius est, apostolici! His ita sacrilego spiritu concertantibus, alter eorum, id est Petrus, fortiori Romanorum genere prevalens, sedem obtinuit; alter vero, id est Gregorius, a Roma diffugiens in Gallias devenit, et a Remensi metropolitano maximeque abbate Clavallis (537) ut papa susceptus, in has provincias pervenit. Et per Cameracum iter habens, atque ad colloquium imperatoris Leodium tendens, sumptibus suis ecclesias, nostram quoque, admodum gravavit. In ipso conventu Leodii, domnus Liettardus Trajectensis prepositus, episcopus electus (an. 1131, Mart.), urbi Cameracensi dirigitur; et Remis 6 Kal. Maii a domno metropolitano honorifice consecratus, in episcopali sede locatur.

38. *De discessione domni Petri abbatis.* Sub iisdem fere diebus (an. 1131, vel 1132), domnus abbas noster Petrus episcopum Liettardum adiit, et abbatiæ dignitate deposita, absolutus discessit. Cui post menses sex, domnus Adam, Sancti Vincentii Laudunensis monachus, anno Dei Christi 1132 successit, et 13 Kal. Julii in ecclesia beati Aichadri, quæ est Haspræ, a domno episcopo Liettardo honorifice sacratus, eodem die a nobis honore debito est susceptus septimus abbas hujus loci.

39. *De vastatione hujus villæ, et conflagratione ecclesiarum nostrarum.* Sequenti vero anno (1133), cum in pace et religionis quiete, omni quoque rerum opulentia nostra floreret ecclesia, ipsa quoque villa domibus amplis opibusque largis dilatata in pace habitaretur et lætitia: Gerardus Malusfiliaster cognominatus, jam olim ab ipso pueritiæ suæ tempore hostis pessimus hujus villæ, et adhuc in cam spirans nequitia suæ, 5 Kal. Maii, collecta pedum militumque innumera multitudine, accersito etiam Haynoensi comite, villam invadit, tuguriisque extra positus ignem admoveri fecit. Cui etiam ad supplementum malitiæ suæ, divino tamen, ut credimus, iudicio, ventus vehemens ab austri partibus repente in adventu ejus exurgens, famulando ut ita dicam voluntati ejus, adeo videbatur desævire, ut arreptum ignem flando et vires ei addendo per totam villam diffunderet. Quo graviter exardescente et circumquaque solotenus debachante, celerius quam

A credi possit, domus omnes tandem consumptæ sunt. Ecclesia autem nostra cum omnibus ædificiis, sancti Martini, sancti Andræ cum domo episcopali flammis furentibus exusta, deforme sui spectaculum prebuere. Inter ea viri cum mulieribus, juvenes cum pueris, pressura flammarum circumsepti, huc illucque a facie sævientis ignis diffugiunt; donec in castello tutum sibi fore refugium frustra sperantes, gregatim irrumpunt, nec tamen mortis discrimen evadunt. Nam cum ignis pervolans domum episcopi ceterasque ædes occupasset, infra ambitum castelli omnes qui confugerant, furentibus flammis angustiati, nullam effugii aditum habentes, fortiores quique utriusque sexus, alii per murum exilientes saltibus evadebant; alios vero videas de muro precipites, quassatis membris, vix posse resurgere; alii autem, id est pueri, nusquam progredi valentes, sed se mutuo complectentes — o miserabile visu! — usque ad duodecim uno in loco ita sunt igne devorati, ut, cum postea requirerentur, vix tantum capita et grossiora eorum ossa reperirentur; ac in vase uno delata, in atrio nostro sepeliuntur.

40. *De ejectione prepositi Adam de Turri.* Adam itaque, quem prepositum et custodem turris prepositus socer ejus, Hierusalem adiens, preferat, tanto discrimine presentis incendii et hostilis gentis — nam et armata manus hostium circumiens urgebat — videns nihil sibi jam superesse, quo scilicet Gerardi viribus vel artibus valeret resistere, facto pacto libere egrediendi, turrim reddidit. Sicque Gerardus, quod semper male affectaverat, pessime possedit. Qui voti compos, non tantum in circumjacentem regionem malignitatis suæ vires⁹⁹ effudit, sed et ipsam Cameracensem vexando sæpius urbem, viciniam omnem depopulans, villas incendit, rapinis crebris et taxationibus plebem oppressit. Et ne plura loquar, in omni patria per manum ejus multiplicata sunt gravia mala et homicidia. De his jam tædet plura referre.

41. *De admirandis interdium ortis tenebris.* Post hæc, mensibus tribus emensis, 4. Non. sequentis Augusti, feria 4, hora 6. diei, subito, visibiliter obscurato sole, in omnem terram factæ sunt tenebræ, et nobis divina agentibus, fere dimidiæ horæ spatio manserunt. Quæ res cum omnium mentes admiratione simul ac stupore concuteret, quidam quasi prudentiores eclipsim solis ex oppositate lunæ dicebant accidisse. Quod nequaquam fieri posse ratio patet (538) — solem scilicet eclipsim a luna, nisi in interlunio, pati posse —; cum constet, ea die lunam 27^{am} fuisse. Quidam vero probabilius asserabant, hoc signum tenebrarum aliquid novi prodigii presignare. Dictum est multo post a redeuntibus de Hierusalem, ipsa die, ea hora tenebrarum, quadringentos quinque

VARIÆ LECTIONES.

NOTÆ.

⁹⁹ lege virus PERTZ.

(537) S. Bernardo.

(538) Fuit eclipsis solis totalis per Europam,

Africam, Asiam, 2. Aug. 1133. LE GLAY.

minus milites de templo a Sarracenis trans flumen esse peremptos. Nec mirum, si in suorum membrorum occisione placuerit Deo tenebras mundo inducere, in cujus morte solem et totum mundum constat obtenebratum fuisse.

42. *Operis peroratio.* Fiunt itaque ab exordio mundi usque in presentem annum, qui est ab incarnatione Domini 1133us annus decennovennalis cycli, Romani imperii sceptrum tenente Luthario, in sede apostolica dissidentibus Gregorio dicto Innocentio, et Petro Leonis, Francorum rege Ludovico, Rainoldo Remensi archiepiscopo, domno Liettardo Camera-censi eviscopo — sunt inquam anni 6227. Residuam

A seculi tempus humanæ investigationi incertum est. Omnem enim de hac re inquisitionem dominus Jesus abstulit dicens : « Non est vestrum nosse tempora vel momenta quæ Pater posuit in sua potestate (Act. 1, 7). » Et alibi : « De die autem illa et hora nemo scit, neque angeli cœlorum, nisi solus pater (Math. 24, 36). » Unusquisque ergo de suo cogitet transitu, sicut sacra Scriptura dicit : « In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in æternum non peccabis (Eccl. vii, 40). » Quando enim unusquisque de sæculo migrat, tunc illi consummatio sæculi est.

CIRCA ANNUM DOMINI MLXXX.

GODEFREDUS

STABULENSIS MONACHUS.

NOTITIA HISTORICA IN GODEFREDUM

(CHAPPEAVILLE, *Qui gesta pontificum Tungrensium, Trajectensium et Leodiensium scripserunt, auctores præcipui, etc.*, II, 516-575.)

Auctor triumphi S. Remacii de Malmundariensi cœnobio fuit religiosus ordinis S. Benedicti Monasterii Stabulensis, ut ex prologo lib. II, patet, vir in sacris litteris eruditus, ut cuius hæc legenti videre est. Scripsit hunc S. Remacii de Malmundario Triumphum accurate et fideliter, ut pote qui rebus in eo gestis partim interfuit, partim a fide dignis audivit, ut ipse de se testatur, lib. I, cap. 18, 26 et alibi.

Floruit circa annum Dominicæ Incarnationis 1085.

Desumpsimus hoc scriptum ex vetusto ms. codice monasterii Stabulensis.

TRIUMPHUS SANCTI REMACII

DE MALMUNDARIENSI CŒNOBIO.

PROLOGUS TRIUMPHI SANCTI REMACII.

Fratribus Ecclesiarum Dei, quæ sunt in orbe Romano, fratres Stabulenses, salutem et pacem bonam ex animo.

Regnante Henrico IV, postea Romanorum Augusto, anno Domini 1071, regni autem ipsius anno xv, de his quæ erga Dei confessorem almi filium Remacium, nosque ejus famulos et locum nostrum acta sunt scribinus vobis, exsultantibus animis in Domino, cum antehac quidem utrobique intus et extra vehemens incubuerit nobis dolor et tribulatio. Sed de his omnibus a Deo magnifice liberati, tam vestris qui compatiebamini orationibus, quam meri-

tis ejusdem patroni nostri Remacii intervenientibus, gratias ipsi plenissime agimus, ut pote qui tali domino fideles, malis semper obnoxii, usque in finem perseveremus.

Acturi igitur, septenis Idibus Maiarum, omnibus ætatum successionibus, commemorandam celebritatem hujus divinæ operationis, quæ manifeste fieri visa est ad honorem tanti et incomparandi Christi confessoris, dignum duximus vobis significare ut et vos quoque, si placet, agatis diem glorificationis habitæ, in quo beneplacitum fuit Deo in populo suo notam facere suam virtutem (Psal. LXXVI), ut